

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

**SEYLA BENHABİB'İN KOZMOPOLİTANİZM'E VE
KOMÜNİTERYANİZM'E BAKIŞ AÇISI**

Fatma ELMACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. İsmail HANOĞLU

Çankırı - 2019

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

**SEYLA BENHABİB'İN KOZMOPOLİTANİZM'E VE
KOMÜNİTERYANİZM'E BAKIŞ AÇISI**

Fatma ELMACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. İsmail HANOĞLU

Çankırı - 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Bildirimi	iii
Tez Kabul ve Onay	iv
Önsöz	v
Özet	vi
Summary	vii
Kısaltmalar	viii
Tablo Listesi	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KOZMOPOLİTANİZM NEDİR?	3
1.1. Geçmişten Günümüze Filozofların Kozmopolitizm Görüşleri	3
1.2. Seyla Benhabib'in Kozmopolitizm'e Bakış Açısı	11
BÖLÜM 2: KOMÜNİTERYANİZM NEDİR?	34
2.1. Geçmişten Günümüze Komüniteryanizm Görüşleri	35
2.2. Seyla Benhabib'in Komüniteryanizm'e Bakış Açısı	48
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	62
ÖZGEÇMİŞ	65

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Seyla Benhabib'in Kozmopolitanizm'e Ve Komüniteryanizm'e Bakış Açısı* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğime ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

..... /..... / 2019

Fatma ELMACI

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

FATMA ELMACI tarafından hazırlanan *SEYLA BENHABİB'İN KOZMOPOLİTANİZM'E VE KOMÜNİTERYANİZM'E BAKIŞ AÇISI* başlıklı bu çalışma, 19.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği/oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *FELSEFE* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman :DOÇ.DR. İSMAİL HANOĞLU

İmza: .....

Üye : PROF.DR. İLHAN YILDIZ

İmza: .....

Üye :DOÇ.DR. NECMETTİN PEHLİVAN

İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Toplumların sürekli olarak bir ayrışma içerisinde olduğu, insanların birbirinden farklı olduğunu her seferinde daha çok dile getirdiğimiz çeşitli ayrımların yer aldığı bir dünya üzerinde nasıl olurda eşit olabiliriz sorusuna cevap aramaya çalıştım. Bunu ise Seyla Benhabib'in eserleri üzerinden değerlendirdim. Bireylerin bir arada yaşarken neden hala birbirlerine saygı duymadığını anlamada zorluk çekmekteyim. Yaşadığımız dünya üzerinde herkesin bir diğerinden farklı olduğunu kabul etmek zor olmamalıdır. Bireylerin bir diğerinden farksız yaşam sürmesi için gerekli olan saygının uygulanması gereklidir. Eğer bireylerin birbirine saygı duyduğu bir alan oluşturabilirsek eğer o zaman daha yaşanabilir bir dünya oluşturabiliriz. Eğer çıkar çatışmalarının ve var olan ırkçılığı sonlandırabilir isek o zaman evrensel ilkelerle eşit bir dünyada yaşamın imkanı olduğu görebiliriz tezimi sonlandırdım.

Tezimin hazırlanışı sırasında desteklerini benden esirgemeyen aileme ve eşime, özellikle de tezime sağladığı katkılar için danışman hocam İSMAİL HANOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım...

.../.../ 2019

Fatma ELMACI

**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez
Özeti**

Tezin Başlığı : <i>Seyla Benhabib'in Kozmopolitanizm'e Ve Komüniteryanizm'e Bakış Açısı</i>
Tezin Yazarı : Fatma ELMACI
Danışman : İsmail HANOĞLU
Anabilim Dalı: Felsefe
Bilim Dalı : Felsefe
Kabul Tarihi : 19/06/2019
Sayfa Sayısı : 10+ 63+ 4
<p>Ele alınan bu tezde Benhabib'in kozmopolitanizme ve komüniteryanizme bakış açısı üzerinde durulmuştur. Kozmopolitanizm bireye önem veren aynı zamanda insanın insan olduğu için dünya üzerinde önem kazanması gerektiğini ifade etmektedir. İleri sürülen kozmopolitanizm görüşü ile Benhabib insanların toplum içinde hatta dünya üzerinde adil ve özgür olmasını amaç edinmektedir. Komüniteryanizm görüşü ile ise; insanların toplumda var olan haklarını koruma altına alınması gerektiğinden bahsedilmektedir.</p> <p>Tezin birinci bölümünde ilkçağlardan itibaren kozmopolitanizm görüşünü kullanan filozofların görüşlerine yer verilmiştir. Sokrates, Diogenes, Kant... gibi filozofların kozmopolitanizme katkılarından bahsedilir. Diogenes'in 'Ben dünya vatandaşım' sözü ile kozmopolitanizmde açtığı yoldan yürüyen filozofların bu konudaki düşünceleri ile Benhabib'in görüşleri sentezlenerek, Benhabib'in kozmopolitanizm anlayışı açıklanmaktadır.</p> <p>Tezin ikinci bölümünde ise ilkçağlardan günümüze kadar gelen komüniteryanizm görüşünü ele alan filozoflara yer verilir. Platon, Aristoteles, Rousseau, Sandel... gibi filozofların komüniteryanizm düşüncelerinden yola çıkılarak, Benhabib'in komüniteryanizm görüşü ele alınmaktadır. Benhabib'in komüniteryanizmde yer alan bazı düşünceleri ile uyuşan yönleri ele alınarak değerlendirilmektedir.</p>
Anahtar Kelimeler: kozmopolitanizm, komüniteryanizm, evrensellik, bireysellik...

**Çankırı Karatekin Üniversitesi Graduate School of Social Sciences Abstract of
Master's Thesis**

Title of the Thesis: Seyla Benhabib's Cosmopolitanism And Communitarianism Focused On The Perspective	
Author	: Fatma ELMACI
Supervisor	: İsmail HANOĞLU
Department	: Philosophy
Sub-field	: Philosophy
Date	: 19/06/2019
<p>Captured in this thesis received Benhabib's cosmopolitanism and communitarianism focused on the perspective. Cosmopolitanism emphasis on individual also refers to the need to gain importance over the world because people are human. Benhabib people in the society even alleged cosmopolitanism opinion is aiming to be free and fair in the world. In the opinion of communitarianism; people taken under protection of the rights existing in society is mentioned as necessary. Since the ancient times in the first part of the thesis is given to the views of the philosopher uses the notion of cosmopolitanism. Socrates, Diogenes, the philosopher Kant ... is mentioned as contributing cosmopolitanism. Diogenes 'I am a citizen of the world' the philosopher's walking in the road opened by the promise of cosmopolitanism synthesizing the views of Benhabib with thoughts on this subject are described Benhabib's understanding of cosmopolitanism.</p> <p>In the second part of the thesis dealt with the opinion of communitarianism extant ancient philosophers made the field. Plato, Aristotle, Rousseau, Sandel ... starting from philosophers such as communitarianism ideas are discussed communitarianism Benhabib's opinion. Benhabib coincides with some thoughts in the direction of communitarianism and by considering.</p> <p>In the concluding part of the thesis on the opinions Benhabib's cosmopolitanism and communitarianism has made a joint assessment.</p>	
Keywords: Cosmopolitanism, communitarianism, universality, individuality...	

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
ev.	Çeviren

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: Komüniteryanizm'in Üç Versiyonu.....	45

GİRİŞ

Ele almış olduğum bu çalışmanın konusu Seyla Benhabib'in kozmopolitanizm ve komüniteryanizm anlayışlarına bakış açısını incelemektir. İlk olarak kozmopolitanizmin anlamının ne olduğunu ve geçmişten günümüze kozmopolitanizm görüşüne benzer olan görüşleri anlatmaya çalışacağım. İlkçağlardan itibaren başlayan ve günümüze kadar devam eden bu görüşle ilgili bazı filozofların görüşlerine yer vereceğim. Kozmopolitanizmin nasıl ortaya çıktığı sorusuna verilen cevaplardan sonra, bu görüşün özelliklerinden bahsedilecektir. Kozmopolitanizmin bireyi ön planda tutan fakat liberalizmden farklı olarak toplumun içindeki bireyin önemli olduğu konusuna değinilerek, evrensel insan hakları yasalarının olması ile insanların özgürlüğüne ve adil yaşam sürdürülmesi için imkan sağlanması konuları üzerinde durulacaktır. Benhabib'e göre bireyler nasıl istedikleri ülkede yabancılık çekmeden, ayırım gözetilmeksizin yaşayabilir sorusuna yanıt aranacaktır. Kozmopolitanizm cosmos ve politics kelimelerinden yola çıkılarak evren vatandaşlığı anlamının çıkması ile insanların evrende nasıl eşit bir biçimde yaşamlarını sürdürebilmesi ve insan hakları temelinde bireylerin hakların korunması konuları üzerinde durulmaktadır. İnsan haklarında yer alan maddelerin bütün insanlar için adil bir biçimde sağlanması gerekliliğine vurgu yapan Benhabib bu konuda evrensel yasalar ile bütün bireylerin haklarını korumayı amaç edinmiştir. Benhabib'inin savunduğu insanın insan olduğu için değerlidir düşünce ile her bireyin haklarının güvence altına alınabilmesi için gerekli çabanın gösterilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Rawls'ın öne sürdüğü 'Bilmezlik Peçesi' ile kimseyi tanımadan, gerçek kimliklerin dışarıda ele alarak nasıl yasalar oluşturabiliriz ki bütün insanlar eşit ve adil biçimde yaşama hakkı sunulsun sorusu üzerinden yola çıkarak bireylerin haklarının korunabilmesi, herkesin bütün dünya üzerinde kendi evinde hissederek güvenle yaşamasına olanak sağlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümünde ise komüniteryanizm nedir? sorusuna yanıt aranarak, komüniteryanizm görüşünün açıklaması yapılacaktır. Komüniteryanizmin var olduğu görüş olan insanın toplumsal bir varlık olduğu ve toplumdan bağımsız düşünülemediği görüşünden yola çıkılarak, kozmopolitanizmi ile komüniteryanizmi nasıl orta noktada birleştirebiliriz konusu üzerinde durulacaktır.

Aynı zamanda komüniteryanizm görüşünün kendi içindeki çeşitlerinden bahsedilecektir. Bu çeşitlerinden hangisinin kozmopolitanizm görüşüne daha yakın olduğu üzerinde durulacaktır. Komüniteryanizmin çeşitleri içinde yer alan liberal komüniteryanizm görüşünün Benhabib'in öne sürdüğü görüşe yakınlık gösterdiği ve hangi noktalarda Benhabib'e destekler nitelikte fikirlerin yer aldığı ifade edilmektedir. Daha sonra da yine Benhabib ile benzer olan evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm görüşünden bahsedilerek ikisinin hangi yönlerden aynı olduğu açıklanacaktır. Son olarak da Benhabib'in komüniteryanizm görüşü ile kozmopolitanizm görüşü arasındaki düşüncelere yer verilecektir. Benhabib'in toplum kavramını tamamen yok saymadığı, bireylerin toplum içinde bireysel haklarının nasıl korunabileceği, aynı zamanda da bir yabancıya başka ülkelerde de kendini nasıl güvende hissedebilmesi gerekliliği ifade edilmektedir.

Kozmopolitanizm, birey ile toplumu bir arada ele alarak her bir bireyin dünya üzerinde değerli olduğunu ifade eden aynı zamanda da bireyin özgür, adil, eşit bir yaşam sürmesini sağlamayı amaç edinen bir görüştür. Komüniteryanizm ise insanları belli bir gruba ya da cemaate bağlı olması gerektiğini ifade eden bir görüştür. İnsanın toplumdan bağımsız olamayacağını ve belli bir gruba dâhil olmayan bir insanın düşünülmemeyeceğini savunan görüştür. Bu görüşe göre bireyin öneminden daha çok toplumun önemi göze çarpmaktadır.

Kozmopolitanizmin gözünden bakarsak eğer ilkçağlardan beri bazı düşünürlerimiz tam olarak kozmopolitanizmden bahsetmemiştir. Ancak kozmopolitanizm görüşünü destekler ifadelerle sık sık yer vermişlerdir. Buna en büyük örnek ise Diogenes'tir. Aynı şekilde Kant, Sokrates gibi filozoflardan da bahsedebiliriz. Son olarak da günümüzde Benhabib bu görüşün en büyük temsilcisidir. Onun kozmopolitanizm anlayışına göre, "her şeyden önce insanın sadece insanlığının sonucu olarak belirli haklara sahip olacağı yeni bir dünya hukuk düzeninin ve kamusal alanın yaratılması anlamına gelir."¹ Benhabib birey için önemli haklar elde ederken, bireyin yaşayabileceği daha adil bir düzen içinde yaşamaları için her insanın dünya üzerinde hakkı olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedende onun için kozmopolitanizm önemlidir.

---

¹ Seyla Benhabib, *Buhran Çağında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları*, Çeviren; Barış Yıldırım, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, S.31

BÖLÜM 1:

KOZMOPOLİTANİZM NEDİR?

1.1. Geçmişten Günümüze Filozofların Kozmopolitizm Görüşleri

Kozmopolitizm; bireyi dünya içerisinde ele alan, onun dışında hiçbir gruba ya da etnik kökene bağlı olarak değerlendirilmeyen bir anlayıştır. İnsanlar bu dünya üzerinde eşit ve özgürdür anlayışını savunan bir sistemdir. Kozmopolitizme göre belli bir ülke ya da vatan yoktur, bu anlayışı kabul edenler bütün dünyayı bir yurt gibi görme anlayışını da benimsemiş olurlar.

Kozmopolitizm'in kelime anlamına bakarsak; cosmos(evren), polites(vatandaş) kelimelerinden oluşur. Bununda anlamı evren vatandaşlığı olarak ifade edilmektedir. Antik Yunan'dan günümüze kadar var olan bu anlayış dünyayı, evreni bir bütün olarak ele alarak, evrenselleştirici ilkelerin öne çıkmasını amaçlamıştır. Diogenes'in "ben dünyalıyım" sözü, Kant'ın evrensel ahlak yasaları belirleme çalışmaları ve günümüzde Benhabib'in herkese eşit haklar görüşü yıllar geçmesine rağmen devamlılığını korumaktadır.

Kozmopolitizm, bireyi insan olarak bir bütün şekilde ele alan görüştür. İnsanlar belli gruplara, kökenlere ya da ırklara bağlı değil sadece evren içinde bütün olarak vardır. Bu anlayışa göre bütün evren insanlar için yurt olarak kabul edilir. Kozmopolitizm'de amaç insanları birbirinden ayrı kılmak değil, birlik içinde farklılıklarla güzelleşerek bütün olarak saygı ve hoşgörülle yaşayabilmektir.

Kozmopolitizm görüşü yüzyıllar boyunca kendine felsefede yer bulmuş bir anlayıştır. Ancak en parlak dönemini 17-18 yüzyıllardan sonra insan hakları bildirgesiyle yaşamıştır. Çünkü o dönemden sonra insanlara daha çok önem vermeye başlanmıştır. İnsanların özgür olma isteği ve toplumda kimsenin kimseden farksız görülmemeye başlandığı yıllardan sonra herkesi eşit görülmesi gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Böylelikle dünyada eşitlik ve özgürlük anlayışı hâkim olan bir görüş olarak ele alınmaya başlanmıştır.

İlkçağlardan itibaren kozmopolitizmin etkisi aslında görülmektedir. Kozmopolitizmin ilk örneklerini yunan felsefesi içinde görmemiz mümkündür.

Bu tam olarak kavram içinde kullanılmasa da bu düşüncelerin etkili olduğu bazı filozoflarımız vardır. Bunlardan ilki ilkçağ filozoflarımızdan olan Sokrates'tir. Sokrates kozmopolitanizm görüşüne benzer ifadeler sergilemiştir. Onun siyasal görüşünde her bireyin mutluluğu önemlidir. Yaşadığı kentte insanlar için ahlakı ve mutluluğu amaç edinmiştir. Sokrates "*insanların sadece ne yaptığına değil, hakça olanı mı, olmayanı mı yaptığına, yapılanların iyi birisinin mi, yoksa kötü birisinin mi işleri olduğuna bakılmalıdır.*" der.² Böylelikle Sokrates bireylerin mutlu ve adaletli bir yaşam sürebileceğini ifade etmiştir. Yani insanların adil bir biçimde ve aynı zamanda iyi yaşam sürmesini amaçlaması göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece her bireyin kendine yetebilmesi ve bu amaç doğrultusunda devam eden bir anlayış ile yaşamını sürdürmesini gerekli görünüyor. Sokrates'in demek istediği aslında bireyin adil, eşit aynı zamanda doğruyu yapabilmesine olanak sağlanmasıdır. Nasıl ki her insan düşünce olarak farklıysa da başkalarına karşı insan adili, doğruyu, hoşgörüyü temele alarak yaşayabilmelidir. Sokrates her bireyin adil bir yaşam sürdürebilmesi için var olan yasalardan daha çok insani ve kutsal yasaların gücüne inanır. Ona göre "insani ve kutsal yasalara aykırı şeyler yapmamalıyız."³ Sokrates bu ifadeyle vicdanın insanları aslında kötüye yöneltmeyeceğini söylemektedir. Böylece insanlar kötü şeyler yapmaktan kendilerini alıkoyabilirler. Bireyler özgürlüklerinden vazgeçmemelidir. Devlet yasaları bireyleri özgürlük yolunda yolcu olmalarına engel teşkil etmemelidir. Sokrates'in özgür bireyin engellenmemesi gerektiği düşüncesi kozmopolitanizm görüşüne uygun olarak değerlendirilebilir.

İlkçağlardan bu güne bireyin özerkliği önemli yer kaplamıştır. Sokrates insanların erdemli ve kendini bilen kişiler olarak yetiştirilmesi gerektiğini söyler. Bu nedenle onun amacı bireylerin erdemli şekilde davranarak kendini mutlu etmesidir. Kozmopolitanizme göre de bireyin mutluluğu ve eşitlik içinde haklarını koruyarak yaşayabilmesi en büyük amaçtır. Benhabib de bireylerin haklarının eşit biçimde korunması ve mutluluğun sağlanması noktasındaki ifadelerinden dolayı Sokrates'e kısmen benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Sokrates'ten sonra kozmopolitanizmin etkisinin olduğunu düşündüğüm diğer bir filozof ise Diogenes'tir. "*Diogenes, insanın birey olmasına, özgürleşmesine olanak*

---

² Platon, *Sokrates'in Savunması*, Çeviren; Erman Gören, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, S. 67

³ Platon, 2005, S. 89

sağlanıp sağlanmadığına göre değerlendirilir; onun ölçütleri birey olabilmede ve özgürleşmede somutlaşır."⁴ der. Diogenes'e göre insanların ait olduğu vatanları dünyadır. Başka bir yurt aramaya gerek yoktur. Diogenes insanların yaşadıkları çevreden, kültürden, hatta yaşanılan toplumlardan etkilenerek iyi, erdemli bireyler olmaktan uzaklaşıldığını söylemektedir. İnsanların komüniteye ait olduktan sonra öz benliklerini kaybettiği bundan dolayı da sınırlı yaşam sürdürdükleri açıktır. Diogenes bu yüzden de kendisinin dünya vatandaşı olduğunu belirtmiştir. Bu sözüyle Diogenes kendisini tek bir ülkeye ait görmemiş bütün dünya üzerinde kendisinin hakkı olduğunu düşünmüştür. Bu kozmopolitan görüşe bire bir uyan anlayıştır. Benhabib'in ve kozmopolitanizmin temel argümanı dünya üzerindeki herkesin ayrım gözetmeksizin eşit olmasıdır. Diogenes insanları kısıtlanmış, baskı içindeki yaşamdan arındırarak herkesin eşit haklara ve özgürlüğe sahip olarak yaşamaları gerekliliğini ifade eder. Bu görüşlerden dolayı Benhabib'in çıkış noktalarından birinin Diogenes'in düşünceleri olduğunu da söyleyebiliriz.

Kozmopolitanizm görüşüne sahip olduğunu düşündüğüm diğer bir filozofumuz ise Descartes'tir. Descartes'e göre özgürlük insanlar için önemli bir kavramdır. Siyasal liberalizmi savunan Descartes, bireyin özgürlüğünü temel alır. Descartes bilginin önemli olduğunu söyler ve insanların eşit şekilde bilgi ve bilim sahibi olmalarına imkân sağlanması gerektiğini ifade eder. Ona göre asıl güç bilgidir ve bilginin artması ile de insan kendini ileriye götürebilir. Descartes kendini bireysel özgürlüğe ve rasyonalizme adamıştır. Descartes'e göre "*aşırılıklar arasına bilhassa insanın hürriyetini kısıtlayan bütün vaatleri koyuyorum*"⁵ der. Ortaçağ'ın yol açtığı din üzerinden insana baskının kalkması gerektiğini ifade eden Descartes böylece daha özgür bireylerin olması gerektiğini düşünür. Bu ifade ile kozmopolitan görüşle paralel çizgide olduğunu adeta kanıtlar. Çünkü insanların baskı altında olduğu aşikârdır ve bu baskıdan kurtulmak için bireylerin aklını kullanması, böylece özgürlüğe ulaşabilmeleri mümkündür. İnsanların en büyük düşmanı tabi ki de baskı altında ve özgürlükten uzak yaşam sürdürmektir. Birey de toplum da özgür olmadığı zaman ilimin, bilimin gelişmesi mümkün değildir. Hem toplumu hem de bireyi sınırlandıran şeylerden uzak durulursa akılcı bir yaşam ve doğruyu bulmak daha

⁴ Harun Tepe, Betül Çotuksöken, *Sinoplu Filozof Diogenes, Türkiye Felsefe Kurumu Anadolu'da Felsefeye Yolculuk: 2* Ankara, 2015, S.114

⁵Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, Paradigma Yayıncılık, Çeviren: Atakan Altınörs, 1. Baskı, Kasım 2010 İstanbul, S. 24

kolay olabilir. Böylelikle birey sınırlardan kurtulur ve özgür bir yaşam sürmeye olanak bulabilir. Descartes bireyi sınırlayan her şeye karşı savaş ilan ederek bireyin özgür olmasını istemesi, Benhabib'in bireylerin özgürlük ve adaletli yaşam sürdürmesi noktasında benzerlikleri de göze çarpmaktadır. Benhabib de insanların özgürlüğünü kısıtlayan ve eşitliklerine engel olan şeylerin karşısında durmaktadır. Bu nedenle Benhabib'in kozmopolitanizm görüşüne yakınlık gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kozmopolitanizm görüşünün etkili olduğunu düşündüğümüz diğer bir filozofumuz da Hobbes'tur. Yeniçağ filozoflarından olan Hobbes ise bireyin bencil olduğunu ve bu nedenle de kendi hazlarını ve mutluluklarını ön planda tuttıklarını düşünür. Hobbes'a göre her birey yalnızdır. Çünkü insanların çıkarları savaş halindedir. Herkes kendi çıkarını ve hakkını korumak zorundadır. Hobbes bunu 'insan insanın kurdudur' sözü ile ifade eder. "*İnsanın hayatı, başka insanlarla sürekli bir savaş durumundadır ve bu durumda insan hayatı, Hobbes'un ifadesiyle " insanın hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer.*"⁶ Bu nedenle insan hayatının emniyetli bir şekilde sürdürebilmesi için mutlak bir egemenliğe ihtiyaç vardır. Fakat mutlak egemenlik için gerekli olan güç tek bir kişinin ya da birden fazla kişinin de elinde olmamalıdır. Bu nedenle herkesin birbirinin hakkına saygı gösterebileceği mutlak, evrensel bir sözleşme yapılmalıdır. Hobbes bu anlaşma ile hem bireyin hem de devletin çıkarını korumayı, özgür ve yaşam standartlarına uygun iyi bireyler oluşturmayı ister. Hobbes'a göre "*egemen güç, ister monarşide olduğu gibi tek bir adamda olsun, ister halk devletinde ve aristokratik devlette olduğu gibi bir mecliste olsun, insanların hayal edebilecekleri kadar büyük bir şeydir.*"⁷ İnsanlar için eşitlik, adalet ve özgürlüğü barındıran bir anlayış olması gereklidir. Bu yüzden Hobbes toplumsal yasalar ile bireyin haklarını da toplumun haklarını da koruyarak evrensel bir hak elde edilmesini amaç edinmiştir. Hobbes'a göre toplumda oluşacak olan haklar evrensel nitelikler taşıyabilir.⁸ Aynı kurallar bütünü birçok ulusa, vatandaşa hitap edebilir. Ancak önemli olan bireylerin bu evrenselleştirilebilmiş haklar içinde kendilerini özgür, mutlu ve sınırlardan kurtarabilmektir. Bu ifadelerle Hobbes'un

---

⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çeviren: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, Ocak 2007, S.95

⁷ Hobbes, 2007, S.154

⁸ Henri De Page, *Tabii Hukuk ve Hukuki Pozitivizm*, Çeviren: Hamide Uzbank, 1939, S.102

kozmpolitanizm görüşüne sahip olduğu açıktır diyebiliriz. Hobbes'un toplumda oluşacak hakların evrensel nitelikte olması düşüncesi ile Benhabib'in bütün bireyler evrensel yasalara sahip olması demesi noktasında aynıdırlar. İkisi de bireylerin özgür, eşit ve adaletli biçimde yaşayabilmelerine imkân sağlanması gerektiğini ifade eder. Bu nedenle Benhabib ile Hobbes aynı noktada birleşmektedir diyebiliriz.

Diğer bir kozmpolitanizm görüşe katkısı olan kişi de Kant'tır. Kant'ta görülen kozmpolitanizm anlayışına göre insanların ahlak yasaları özgürlük temeline göre belirlenmiştir. Kant'ta yasaların olabilmesi için ahlak metafiziği vazgeçilmez bir unsurdur. Ahlak yasaları bize yol gösterir. Kant'a göre insanların her zaman iyiyi istemesi gerekir. Ona göre *"iyi isteme, etkilerinden ve başardıklarından değil, konan herhangi bir amaca ulaşmaya uygulandığında değil, yalnızca isteme olarak, yani kendi başına iyidir."*⁹ Yani bir çıkar beklemeden iyinin olması iyi istemenin bir sonucudur. İyi isteme insanın içinden gelerek hiçbir beklentisi olmadan sadece iyiyi düşünerek yaptığı eylemlerdir. İnsanlar her zaman iyi olana yani ahlaklı olana yönelmelidir. Akli başında ve ahlaklı bireyler içinde bu geçerlidir. Bireyler iyiyi ister ve ona göre davranırlarsa bu insanlar için hem doğru hem de ahlaklıdır. *"İyi isteme kavramını içeren ise ödevdir."*¹⁰ Eylemde bulunurken ödevde uygun eylemlerde bulunmamız gerekir. Fakat bazı eğilimler ödevden dolayı yapılmıştır. Kişi eylemini ne olursa olsun sürdürüyorsa o zaman maksimi ahlaksaldır. Maksim, kişinin kendi eylemlerini belirlemek için koyduğu ahlak ilkeleridir. Yani öznel bir ahlak ilkesidir. Maksim kişinin iyiyi istemesi ve ahlaka da uygun şekilde davranması ile olur. Kant'ta 'iyi eyle iyi sonuç al!' düşüncesi vardır. Yani insan kendi yasasını kendi oluşturmuş gibi olur. Ancak evrensel yasaları kurmak isterler. Çünkü evrensel yasalar ile özgürlüğe ulaşma imkânı sağlanabilir ve bunun içinde hep ahlaka uygun yasalar belirlemeye çalışmıştır.¹¹ İnsanın maksime uygun davranması onu özgürlüğe götürecektir. *"Maksimiz aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğimiz şekilde olmalıdır."*¹² Bu yasalara uygunluk ile iyi eylemde bulunmuş oluruz. Benhabib içinde bu iyi eylemler çok önemlidir. Çünkü birey eğer iyiyi ister ona

⁹ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Türkiye Felsefe Kurumu, Çeviri Dizisi: 4, Ankara, S.9

¹⁰ Kant, Çeviri Dizisi: 4, S.12

¹¹ Ülker Öktem, *Kant Ahlakı*, Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi, Cilt:18, Sayı:0, Sayfa: 23-32, Yayın Tarihi 2007,S.6

¹² Kant, Çeviri Dizisi:4, S.17

uygun davranırsa insanlara güven ve sonunda da herkes için gerçek olabilecek ahlak ve adalet için de iyi yasalar ortaya çıkar. Bunun sonucunda da birey özgürlüğüne bir adım daha atmış olur. Eğer toplumda insanların her zaman iyiye yöneldiğini görebilsek bir takım ayrımlardan uzaklaşır ve de tüm insanların istediği hakların oluşmasına da yardımcı olabiliriz. Kozmopolitanizm için önemli olan bireylerin ahlaklı ve özgürce yaşamlarını devam ettirebilmeleri ise insanların ahlaklı davranışlarının sonucunda elde edilebilecek güven ve bununla gelen yasalar ile insanlar haklarına ve özgürlüklerine kavuşabilirler. Kant için nasıl iyiyi istemek ahlaklı ise Benhabib için de bireyin özgürlüğü ve eşitlik ilkesi önemlidir diyebiliriz. Benhabib'e göre kozmopolitanizm insanların bir ülke ya da grup üyesi olarak görmekten ziyade herkesi eşit olarak görür ve herkes korunmaya muhtaçtır.

Kant ödeve ve ahlaka uygun evrensel bir kural oluşturmaya çalışmıştır. Bu kural da yasalarlardır. Yasa, ödeve uygun davranıştır. Ödeve uygun davranan insan ahlaki olarak da uygun davranmış olur. *“Kant'a göre doğadaki her şey yasalara etkide bulunur. Yalnızca akıl sahibi bir varlığını yasaların tasarımına göre, yani ilkelere göre eylemde bulunma yetisi ya da istemesi vardır.”*¹³ Yasaların etkisi her şeyin üzerinde vardır. Eğer bir şey yapılıyorsa o kesin iyidir. Kant ahlaken kötü olan eylemlerin uygulanmaması gerektiğini ve kendini bilen insanların bu eylemleri yapmayacağını düşünür. Sonuç ne olursa olsun o eylem iyidir. Kant'ın yasa diye bahsettiği şey evrensel ahlak yasalarıdır. *“Ahlak yasası, özgürlüğün olanağı değil, aynı zamanda, onu kendileri için bağlayıcı bir yasa olarak tanıyan varlıklarda gerekliliğini de kanıtlar.”*¹⁴ Ahlak yasaları ile beraber özgürlüğün mümkün olduğunu düşünür. İnsan haklarını akılla kontrol altında tutmayı savunur. Kant yasalar ile insanları özgürleştirmeye çalışmıştır. Bu özgürlük ile insanın mutluluğu amaçlanmıştır. Ama yasalar insanların hazlarının önüne geçtiği için ve yasa insanların özgürlüğüne bir sınır çektiği için tam bir mutluluktan söz edemeyiz. Yasa, insanların mutluluğunu savunur. Ben ve benim dışındaki bireylerin mutluluğu yasayla mümkündür. İnsan böylece sınırlandırılmış olur. Kant evrensel yasaları ve bireyin mutluluğunu ahlak ile temellendirmiştir. Ahlak yasaları bireyin özgürlüğü ve mutluluğu için yeterli görülmüştür. İnsanlar ahlaken iyi davrandıkları zaman kimsenin özgürlüğüne zarar vermez, kendi özgürlüğüne de katkı sağladığını düşünür. Bu anlayış da

¹³ Kant, Çeviri Dizisi: 4, S.29

¹⁴ Immanuel Kant, *Pratik Akıl Eleştirisi*, Türkiye Felsefe Kurumu, Çeviri Dizisi:2, Ankara, S.54

kozmpolitanizmin ve Benhabib'in savunduğu görüşün temelinde olan anlayışlardan biridir.

Kozmpolitanizme katkısı olan başka bir düşünürümüz de Rawls'dır. Rawls adalet sistemini oluştururken bireyin haklarını korumak ve onlara özgür bir toplum oluşturarak adaletin sağlanması için uğraşmıştır. Bireyler eşittir ve her bireyin toplumda söz söyleme hakkı mevcuttur.¹⁵ Çünkü onun oluşturduğu adalet sisteminde herkes eşittir. Hatta bu eşitliğin sağlanabilmesi için bilmezlik peçesi ilkesini öne sürmüştür.

Rawls toplum sisteminde adil olmak için adalet ilkeleri oluşturmaya çalışmıştır. Bu adalet sistemi ise herkes için eşit olmalıdır. Toplumda kimse kendi yararını düşünmemeli, genel olarak adil ilkeler içermelidir. Ona göre en uygun adalet anlayışı her alana hitap eden ve onları genel manada kapsayan aynı zamanda makul olan bir doktrin olmalıdır.

Adalet sisteminin bu şekilde uygulanabilmesiyle özgürlükten söz edilebilir. İnsanların özgür bir toplumda olabilmesi için her açıdan fırsat eşitliğine sahip olabilmelidirler. Rawls adaletli bir kimsenin çıkarlarını öne sürmemesi için ise bilmezlik peçesinden yararlanır. Bilmezlik peçesi ile *"hiç kimsenin toplumdaki yerini, sınıfını veya statüsünü bilmediği gibi sahip oldukları, yeteneklerini, zekâsını ve gücünü v.b. bilmezler."*¹⁶ Bu şekilde insanlar bir adalet anlayışı seçerler. Bu adalet anlayışı ile herkes özgür ve eşit olacaktır. Herkes ne kendi konumlarını ne de başkalarının konumlarını bilmediği bir sisteme tabidir. Herkes adalet karşısında eşit haklara sahiptir. *"Demokratik bir toplumda çok çeşitli dinsel, felsefi ve ahlaki doktrinler barındırır. Bunlar tamamıyla makuldür."*¹⁷ Böyle bir yapının olmasıyla da çoğulcu bir toplumun varlığından söz edilebilir. Çoğulcu toplumda ise adaletin olabilmesi ve insanların eşitliğinden ve özgürlüğünden söz edebilmek için adaletin herkese hitap etmesi ve herkesi bir çatı altında toplaması gerekir. Bu şekilde özgürlükten ve eşitlikten söz edilebilir. Ancak Rawls'a göre *"birey toplumsal yapı içine gömülüdür ve toplumsal kurumlar tarafından belirlendiği açık şekilde kabul*

¹⁵M. Hanifi Macit, Macit M. Hanifi, *John Rawls'ın Haklar Sınıflandırması Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme*, Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2015 Bahar, Sayı:19, S:215

¹⁶ Selçuk Erincik, "John Rawls'ın Siyasal Liberalizmde Din-Toplum İlişkisi", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2008

¹⁷John Rawls, *Siyasal Liberalizm*, Çeviren: Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, S.49

*edilmektedir”*¹⁸ der. Yani birey toplum içinde var olmalıdır. Toplumların yapısı itibariyle bireylerin yaşam biçimlerine müdahale söz konusu olduğu görülmektedir. Rawls da insanların bu baskı içinde kendini kaybettiğini ve toplum içinde kaybolduğunu düşünmektedir. Bireylerin adaletin sağlanması için belirli kalıplara sokulması sonra da özgürlüklerinin kısıtlanmasının yanlış olduğunu söylemektedir. Bu nedenle herkesin eşit haklar ile iyi ve adaletli yaşam sürmesi en önemli amaç olmalıdır. *“Herkesin tamamıyla yeterli eşit temel haklar ve özgürlükler düzenine sahip olmak konusunda eşit hakkı bulunmaktadır ve bu düzen herkes için aynıdır; bu düzende, eşit siyasal özgürlüklerin, ama sadece bu özgürlüklerin, değerleri eşit olarak sağlanır.”*¹⁹ Bireylerin toplumda eşit haklara sahip olması siyasal düzenin bir parçası, hatta amacıdır. Bütün herkes haklarını özgürce kullanabilmelidir. İnsanlar kendileri için özgür ortam oluştururken bu ortamdaki diğer bireyler de kendileri için özgür ve eşitlikçi bir ortam oluşturur. Böylece herkesin özgürken ortak bir çatıda buluşma imkânı zor olacaktır. Burada devreye adalet ilkeleri girer. Adalet ilkeleri ile anayasaların belirlenmesiyle insanlar eşit olurlar. Bireylerin hiçbir şekilde konumlarına bakılmaksızın eşit olabilmesi gerekir. Rawls’a göre, *“bireyler bir şeyi yapıp yapmama konusunda kısıtlamalara maruz kalmadıkları ve bireylerin bir şeyi yapması ya da yapmaması diğerlerinin müdahalesine karşı korunduğu zaman özgürdürler.”*²⁰ İnsanların birbirlerine müdahalesi bireylerin kısıtlanmasına ve özgürlüklerinden yoksun olmasının sebebidir. Adalet ancak herkes eşit olduğu zaman mümkün olabilir. Bireylerin eşit haklara sahip olması adalet için önemli bir unsurdur. Hiçbir birey kendi çıkarını göz önüne almamalıdır ki adalet oluşabilsin. Böylece oluşturulan bu adalet sisteminde eşitlik ve özgürlük bireyler için önemlidir. Rawls’ın kozmopolitanizm görüşüne göre bireylerin çıkarları önemlidir ve herkes için adalet en makul düzeyde olurken kimse bu adalet sistemi altında ezilmeden güçlü olarak görülür. Herkes eşit ve yakın seviyelerdedir. Rawls’a göre kozmopolitanizm görüşü bireylerin yaşamlarına hiçbir şekilde müdahale edilmeden en özgür biçimde yaşanmasını sağlamaktır. Benhabib’in de amacı budur. İnsanların yaşamlarına müdahale edilmeden özgürlük alanları kısıtlanmadan ve herkese adil, eşit bir yaşam alanı oluşturabilmek ikisinin de ortak amacıdır diyebiliriz. Bu nedenle Benhabib’in

---

¹⁸ John Rawls, *Adaletin Teorisi ve Temel Kavramları*, Çeviren: Mehmet Kocaoğlu, İmaj Yayınevi, Ankara, 2014, S. 34

¹⁹ Rawls, 2007, S. 52

²⁰ Rawls, 2014, S.77

kozmpolitanizm görüşüne en çok katkı sağlayan düşünürlerimizden birisi Rawls'dır.

Genel olarak kozmpolitanizm bireylerin dünya üzerinde eşit haklara sahip olabilmesi için ortaya çıkmış bir görüştür. İnsanların ayırım gözetmeksizin var olan haklardan mahrum olmaması amaçtır. Ben de kozmpolitanizm görüşe göre bireylerin vatan gözetmeksizin eşit ve özgür yaşam sürdürmelerine olanak sağlanması gerektiğini düşünüyorum. İnsan haklarının da en önemli amacı budur. İlk çağlardan günümüze kadar gelen kozmpolitanizm anlayışını savunan filozoflar ve Benhabib'in etkilendiği düşünürler üzerinden yola çıkarak kozmpolitanizm nedir? Sorusuna açıklık getirilmiştir.

1.2.Seyla Benhabib'in Kozmpolitanizm'e Bakış Açısı

Benhabib kozmpolitanizm anlayışı ile bireyi toplum içinde birey olarak ele alan ve insanları bir arada eşit ve saygılı biçimde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Benhabib uluslararası bir ahlak teorisi üzerinde durur ve adalet sisteminin bu bağlamda değerlendirilip kurulması gerektiğini ifade eder. Dünya üzerinde var olan göçler, insanların kendi topraklarında özgürce yaşayamaması ve insanların başka topraklarda da kendilerini yeterince güvende hissetmemesi büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerindeki tüm bireylerin haklarının korunması, eşit ve adaletli bir yaşam için belli bir ortamın olması gerektiği üzerinde adeta zorunlu görmektedir. Benhabib, kozmpolitanizm görüşü ile insanların her yerde özgürce yaşayabilme ve davranabilme, hiç bir haktan mahrum kalmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre belirlenen evrensel insan hakları bildirgesi yeterine görevini yerine getirmemektedir. İnsan hakları ilkeleri yeterince herkesin korunmasına olanak sağlamadığı için bir sorun olarak önümüze çıkmaktadır. İnsan haklarının en önemli amacı insanları eşit, adil yaşam biçimleri içinde yaşamalarına olanak sağlamak olmalıdır. Ancak maalesef insan haklarının bu konudaki maddeleri tam olarak bu amaca hizmet etmemektedir. İnsan hakları yasaları bir toplumdan daha çok bireylerin korunması ve de bireylerin var olan sorunlar ile mücadele edebilmesine yardımcı olacak şekilde belirlenmesi gerekmektedir. İnsan haklarının yeterince iyi bir şekilde belirlenebilmesi ve uygulanabilmesi şarttır. Aksine bireylerin özgürlükleri ve yaşam alanları kısıtlanarak devam etmek zorunda kalacaktır. Bundan dolayı insan haklarının teoride var olan maddelerinin pratik hayatta zemin bulması ve

ayırım göstermeksizin uygulanması gerekmektedir. Ancak İnsan Hakları Bildirgesi, insan haklarının tam anlamıyla uygulanmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir.

“Avrupa İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer alan standartlar, genelde evrensel bir kabul görmüş olmakla beraber, bunların gerçekleştirilmesi ve öncelik sırası ülkelerin imkanlarıyla sınırlıdır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan, okuma yazması, evi barkı olmayan insanlar açısından bu hakların evrenselliği hiçbir anlam taşımayacak, kendilerine bir yarar sağlamayacaktır. Aynı şekilde, farklı din, kültür ve hayat felsefesine sahip insanların tümüne, istense bile evrensel standartların tekdüze bir şekilde uygulanması mümkün değildir.”²¹

Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi’nde yer alan görüşlere göre her insana özgür ve yaşam standartları açısından uygun bir ortamın sağlanmasının mümkün olamayacağını belirtmektedirler. İnsanlarının kendi yaşam standartlarını kendileri belirlemelidir ve bu bağlamda da istedikleri haklar bununla örtüşen haklar olmalıdır düşüncesi bizlerde de oluşmalıdır. Bu bildirgenin aksine Benhabib ise bu konuda şu şekilde görüş bildirmektedir.

“Her insanın tek bir temel ahlaka sahip olduğunu, ileri süreceğim: Haklara sahip olma hakkı; yani bir insan topluluğunda, başkaları tarafından ahlaki saygı hak eden ve hukuki güvenceye alınmış haklara sahip bir kişi olarak kabul edilmek ve başkalarını da aynı şekilde kabul etmek. Bana göre, insan hakları insanların iletişim özgürlüğünü koruyan ahlaki ilkeler, insan haklarının yargıya konu olabilecek iddialar doğuran hukuki tanımından ayrıdır ayrı olmasına; ancak yine de ahlaki ilkeler olarak insan hakları ile söz konusu hakların hukuki-adli biçimi arasında gerekli, salt olumsal olmayan bir bağlantı mevcuttur.”²²

Benhabib’in düşüncesine göre insanların en önemli olgusunun bir hakka sahip olabilmesidir diyebiliriz. Bu da ahlaki haklardır. İnsanların özgürlüklerini bütünüyle

²¹ Şeref Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslar arası İlkeleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:89, TBMM Basımevi, Ankara, 2001, S. 21

²² Seyla Benhabib, *Buhran Çağında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları*, Çeviren; Barış Yıldırım, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, S. 90

kısıtlamak ya da eşitliğin uygulanmasının mümkün olduğundan bahsetmektense, insanların ahlaki olarak eşit olması gerektiğini bilmek ve buna uygun yasalar ile ilerlemek daha mümkündür. Böylece her birey ahlaki açıdan ve hukuki açıdan eşit standartlara sahip olabilir.

Toplumda yaşayan her birey kendisinin koruma altında olduğunu bilmelidir. Ancak *“farklı demokratik toplulukların kozmopolit adalete ilişkin ortaya çıkan normlara bağlılıkları artarken, diğer yandan da bu toplulukların kültürel, yasal ve yapısal açıdan kendileri kavrayışları da dâhil olmak üzere bütün taleplere saygı göstermek önemlidir.”*²³ İnsanların demokratik yaşam sürdürebilmeleri için var olan hakların yasal olarak tam anlamı ile sağlanması mümkün olmalıdır ki böylelikle her birey için özgür yaşam alanı oluşturulmuş olur. İnsanların tek bir açıdan değerlendirilmemesi gerekmektedir. Aynı zamanda insanları yaşam biçimleri, statüleri yaşadığı toplumun kültürü, dini, ahlak yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şekilde insanların bir bütün olarak değerlendirilip ondan sonra evrensel ilkelerin oluşmasına zemin hazırlanmalıdır. Herkes için geçerli olan adalet ilkelerinin oluşması gereklidir. Hakların adaletli bir şekilde dağıtılması gereklidir.²⁴ Benhabib uluslar arası adalete dair farklı teorilerin öne sürüldüğünü ifade eder. Ancak uluslar arası olan ve yeni Kantçı teoride bu çok olanaklı değildir. *“Benhabib kozmopolit bir adalet teorisinin, salt küresel ölçekte adil dağıtım tasarılarına indirgenemeyeceğini ve adil üyelik odaklı bir bakışla bağdaştırılmak zorunda olduğunu düşünür.”*²⁵ İnsanlar için evrensel adalet yasalarının oluşturulması gerekliliği açıktır. Fakat bunun uygulanması ve herkes için nasıl adil adaletten söz edilmelidir konusunda bir takım eksiklikler vardır. Yani her insana adil olarak dağıtılmış bir adalet olmalıdır. Herkes için eşit olan hakların toplum içinde var olması gereklidir.²⁶ Adil bir biçimde insanların yaşam standartları düzenlenmeli ve buna bağlı olarak da insanlar eşit şekilde değerlendirmelidir.²⁷ İnsanların toplum içinde kendilerine ait bir düşünce yapısına paralel olarak yaşama haklarını ellerinde tutması gerekir. Bu şekilde adaletli

---

²³ Seyla Benhabib, *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, Çeviren; Berna Akkıyal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, S. 13

²⁴ Gürbüz Özdemir, Özdemir Gürbüz, *Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi Yönetim ve Ekonomi*, 2003, Cilt:20, Sayı:1, S.87

²⁵ Benhabib, 2006, S. 13

²⁶ Ahmet Karadağ, 2003:184

²⁷ Gürbüz Özdemir, Özdemir Gürbüz, *Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi Yönetim ve Ekonomi*, 2003, Cilt:20, Sayı:1,S.81

bir sistemin varlığından söz edilmesi mümkün olur. Hakların dağıtılması, bunun uygulanış biçimi ve dünya üzerindeki ne kadar kişiye hitap edip, onlar için yarar elde ettiğimiz önemlidir. Bireylerin toplum içinde söz söyleme hakları özgürce sağlanabilmeli ve bunun için adaletin yeterince sağlanabilmiş olması gereklidir. Günümüzde görüldüğü üzere birçok insan söyledikleri sözler yüzünden bile birçok ceza almaktadır. Asıl olması gereken hakaret olmadan ya da farklı çağrışımlar da bulunularak ülkeyi kaosa sokmadığın sürece söylenen her sözün özgürce olması ve cezası olmamalıdır. Nasılsa milyarlarca farklı insan ve farklı karakterler ve farklı görüşler, düşünceler de olacaktır ve bizim buna saygı duyabilmeyi bir hak olarak görmemiz gereklidir.

Benhabib Kant'taki hak kavramını ise 3 şekilde değerlendirmektedir:

-Devletin Hakkı

-Ulusların Hakkı

-Kozmopolit Hak.

Bu üç hak Kant'a göre birbiriyle ilişkilidir. Kant'a göre devletlerarasında ebedi barışın sağlanması için bazı kesin maddeler olması gerektiğini ileri sürer. Bu kesin maddeleri şu şekilde ifade edebiliriz:

“-Her devletin sivil anayasası cumhuriyete dayalı olacaktır.

-Ulusların yasası bir özgür Devlet Federasyonu üzerinde temellenecektir.

-Dünya vatandaşı yasasının sınırları evrensel konukseverlik koşullarına göre belirlenecektir.”²⁸

Kant bu şekilde dünya üzerindeki herkesin eşit ölçülerde yaşamını sürdürmesine olanak sağlanacağını düşünmektedir. Devletler bu haklar sayesinde bireylerine sahip çıkar ve özgür, evrensel ilkeler ortaya koyarlar ise kozmopolitanizmin oluşmasına imkân sağlanabilir.

İnsanların yaşamlarını daha düzenli sürdürebilmeleri için tüm sınırları ortadan kaldırılmaya çalışmıştır. Ancak sınırları kaldırmak derken bütün yasaları yok sayalım

---

²⁸ Benhabib,2006, S.36

demek değil. Yasalara bağlı olmak zorundayız ki özgürce yaşayabilelim. Böylelikle tüm insanlara tüm dünya üzerinde hakkı olduğunu açıklıkla ifade etmiştir. Ancak dünya üzerinde birçok sorun var ve insanlar birbirlerine, devletlere ve var olan toplumsal gruplara güvenmiyor. Bunun sonucunda küresel savaşlar, iç çatışmalar, yer yer ırka, dine bağlı çatışmalar yer alıyor. Kozmopolitanizm, dünya üzerindeki karşılıklı saygı ve hoşgörü düşüncesine dayanmaktadır. Benhabib ise kozmopolitanizm görüşü ile pozitif düşüncüyü aynı zamanda bir bireyin diğerinden hak olarak farklı olmaması gerektiği düşüncesini ifade etmektedir. Benhabib bireyi ırk, cinsiyet, dil, din gibi kavramlardan ayrı tutarak insanı insan olarak ele almayı amaçlamıştır. Bana göre de insan hakları beyannamesinde de belirtildiği gibi insana insan olduğu için değer verilmesi gereklidir. Benhabib de kozmopolitanizm görüşündeki temel odak nokta insanın insan için değerli olduğudur. Bunun için de eşit, adaletli ve evrensel hakların olmasını istemektedir. Başkalarının düşüncelerine ve inançlarına karışılmaması gerekliliği her zaman vurgulanmaktadır. *“Uluslar arası sözleşmede yer alan, birey kendi kimliğini belirlemede özgür olduğundan, etnik köken, dil ve din bakımından bir gruba ait olup olmadığını açıklamak, bireyin kendi seçimine kalmıştır.”*²⁹ ifadesi ile insanların dünya üzerindeki seçimlerinden dolayı sorgulamanın yanlışlığı açık bir biçimde anlatılmaktadır. Bir insanın kendisi için seçmiş olduğu yaşam biçimine kimse müdahale edemez ve etmemelidir. Benhabib de aynı düşünce ile insanların ırk, cinsiyet, etnik, dini...kökenlerine müdahale etmenin insanlara bir saygısızlık olduğunu söylemektedir.

Kant evrensel konukseverlik düşüncesini ileri sürerek bireylerin her ülke içerisinde özgür olabilmesini amaçlamıştır. Evrensel konukseverlik maddesi ile her bireyin istediği devlette ve toplumda konukseverlik hakkını kullanabilmesi gerektiği açıktır. *“Konukseverlik dünya cumhuriyetinin potansiyel katılımcı olarak gördüğümüz sürece tüm insanlara ait bir haktır.”*³⁰ Konukseverlik, her bireyin gittiği ülkede dilediği gibi yaşayabilmesine kapı aralamaktadır. Böylece daha rahat bir yaşam sürdürülebilmesine yardımcı olur. Kant evrensel konukseverlik ile dünyadaki her insanın özgürce yaşamını sürdürerek istediği ülkede dilediği gibi ahlaklı olarak yaşayabilmesine olanak sağlamayı amaçlamıştır. Dünya bütün canlıların ortak yaşadığı bir yerdir ve herkes aynı ölçüde yaşayabilme özgürlüğüne sahip olmalıdır.

²⁹ Ünal, 2001, S. 29

³⁰ Benhabib, 2006, S. 37

Güçlünün güçsüzü ezdiği bir dünya değil, herkesin eşit haklara sahip olabileceği bir dünya olmalıdır. Kimsenin kimseyi rahatsız etmeden kendi yaşam standardını yükseltebildiği aynı zamanda da insanlara güven vererek yaşamlarını devam ettirebilmek önemli bir unsurdur. Ancak günümüz şartlarına bakıldığında insanların birbiriyle olan ilişkileri göze çarpmaktadır. Var olan bu ilişki ile insanlar birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bundan dolayı insanların hem kendi durumunu korumak hem de diğer insanların durumuna zarar vermeden yaşamını devam ettirebilmesi önemlidir ancak bunu pratik hayatta aktif hale getirmek zordur.

Benhabib de konukseverliğin bütün dünya üzerinde kabul görmesini öngörerek insanların her yerde istediği yaşam biçimini özgürce yaşaması gerektiğini ifade etmektedir. Herkes için ortak bir yaşam yeri olan dünyada her bireyin aynı yere ve hakka sahip olması istenir. Adaletin olabilmesi eşitliğin olmasına bağlı olarak gerçekleştirilebilir. İnsanlar birbirine zarar vermeden her yerde yaşayabilmelidir. Yani senin ülken, benim topraklarım, onun dini...vb. ayrımlarının dünya üzerinde bir yeri olmaktan çıkması gerekir. Böylelikle herkes bireylerin tek başına aldığı karara saygı duyarak ve kimseyi yargılamadan yaşamları için istediklerini yapmalarına olanak sağlanması gerektiği ifade edilebilir. Aynı zamanda her bireyin kendi özgürlüğünü koruma altına alması da adaletin sağlandıktan sonra olabilecektir.

İnsanların özgürlüklerinin sınırlandırılması insanlar için bir sorun oluşturmaktadır. Bir takım adalet ilkelerinin arkasından özgürlüğün dile getirilmesi ile ise sadece bize gösterilen insanların özgürdür ifadesinin kullanılmasına olanak verir. Ancak ayrıntılı bir şekilde irdelenirse eğer adalet ilkelerinin tam olarak insan özgürlüğü için yeterli olmadığı açıktır. Yeryüzündeki bütün insanlar için belirlenmiş ilkelerin ahlak yasaların da uygun biçimde belirlenmesi gereklidir. Çünkü sadece genel olarak ve evrensel bir bütünlüğe sahip olacak haklar için evrensel olabilecek ve herkesin kabul görebileceği yasalar ahlaken uygun olabilir. Fakat insanların yaşam biçimleri de farklı olduğu için tam kesin yasaların belirlenmesi mümkün olamaz. Üstü açık bir biçimde insanların belirli haklara sahip olması belirlenebilir. Onun dışında kimseyi sınırlandırmamız mümkün görünmemektedir. İnsanlara '*sen özgürsün!*' ifadesi kullanıldığında bu özgürlüğüne hangi ölçüde geçerli olduğu açık bir biçimde ifade edilemez. Çünkü insanlar özgür gibi görünen ve bir takım kurallar içinde yaşayan aynı zamanda sürekli bir gözetim ve denetim içinde olan bu nedenle de özgür gibi

görünüp özgür olmayan varlıklardır. Bireyler her zaman belli bir gruba kendini ait hissetme arzusu duyarlar. Bu nedenle tam olarak kendine ait hiçbir görüşü olamaz. Yani yaşanılan toplumun kültürüne ve de geleneklerine bağlı olarak yaşanan hayatta bunun dışında bir düşünce sistemi olamaz. İnsanlar ister istemez yaşadıkları toplumun kültürüne ve düşünce yapısına bağlanırlar. Özgürlük sözde var olan ancak insanların, bireylerin tek başlarına farkında olmadığı kendilerini özgür gibi hissettiği bir anlayış ve yaşam biçimine dönüşmüştür. Bireylerin ahlaki olarak iyi olanı istediğini ve buna göre kendilerini şartlandırdıklarını görür ve yapılan eylemlerin bu iyi anlayışı içinde taşıdığı kanısındaysak eğer her birey iyi olanı yaptığı ölçüde özgürdür. Burada asıl olan bütün bireylere doğruyu göstermek değil ilkçağlardan bu güne kadar gelen erdemli bireyler yetiştirebilmek olmalıdır. Böylelikle evrensel yasalar ya da insanlar için bir sürü uyulması gereken yasalar oluşturmak zorunda kalmayız.

Belli bir özgürlüğün olabilmesi için yasalar olmalıdır ve bu yasalar altında herkes özgür olabilecek haklara sahip olmalıdır.³¹ Kant insanların belli isteklerinin (giyinme, barınma, yemek, insan hakkı vb.) karşılanmasını ister. Bu isteklerin herkes için bir hak olduğu açıktır.

Ancak “kozmpolit konukseverlik hakkı insanlara barışçıl geçici ikamet etme hakkını sunuyor; fakat ikamet edecek yer arayanlar arasındaki en üstün güce yağmalama ve sömürme, fethetme ve ezme yetkisi tanımıyor. Kozmpolit hak yine de, her bir insanın ve tüm kişilerin ortak insanlığı ve bu kişilerin kendi kültürel, dinsel ve etnik soy merkezli duvarlarının dışına seyahat hakkı da dâhil olmak üzere, irade özgürlüğü üzerinde temellendiği için kesinlikle bir haktır.”³²

İnsanların her türlü ihtiyaçlarını karşılama aynı zamanda da insanlar için hiçbir şekilde ayırım yapmamak bir hak olarak önümüze çıkmaktadır. Din, dil ırk, cinsiyet, renk ayırımı geçmişte kalmak zorunda olan bir anlayış olarak kalmalıdır. Bunun dışında herkes göreceli bir yaşam biçimi içinde olarak insanları aynı ölçüde değerlendirebilmek için bir yeteneğe sahip olmak zorunda kalacaktır. Çünkü insanlar

³¹ Muhammed İktbal İmamoğlu, *Liberal Komüniteryanizmde İnsan, Toplum, Devlet, Divan*, Disiplinler Arası Çalışma Dergisi, Cilt18, Sayı:2013\7, Sayfa 97-160, S.101

³² Benhabib, 2006, S. 49

geçmişlerine aşırı derecede bağlı bulunduğu için geçmişte var olan sorunların da içinden çıkamayacak bu nedenle de insanlar bazı sorunların içinde kendini bocalar durumda bulacaktır. Örneğin; ırkçılık denildiğinde Hitlerin katletmiş olduğu insanlar düşünüldüğünde bunu unutmak çok da kolay bir şey gibi gözükmemektedir. Aynı şekilde Amerika'da zenciler için toplumda yer almalarına imkan sağlamayan siyah-beyaz ayrımını da unutmak ve akıllarımızdan silmek kolay olmayacaktır. İnsanların dünya üzerinde hiçbir şekilde ayırım yapmadan ve bir kişinin diğerinden farksız olduğunu düşünmeden yaşayabilmek neredeyse imkânsız görünmektedir. Özgürlüğün herkes için var olduğu ama kimse için aynı zamanda uygulanmadığı da açık gibidir. İnsanlar kendi çıkarları içinde bulunmayan yönlerini keşfettiklerini ve bulunan yönleriyle çatışmaya girdikleri zaman başkalarının özgürlük haklarına çizilen sınırın ötesine geçerler. Aynı şekilde bireyler aile ortamında bile anlaşamadıklarında diğer bireyin yaşamına müdahale ederek özgürlüğüne ket vurabilmektedir. Tüm dünya barışının ve evrensel özgürlük anlayışının uygulanabilmesi için yeterli bir ortamın oluşmadığı görülebilmektedir. Herkesin eşit ölçüde değerlendirilemediği ve insanların özgürlüklerine, haklarına bir şekilde müdahale edildiği farkında olunmalıdır. Örneğin sömürge yapılan ülkelerde insanlar kendi ülkelerine yabancı gibi kalmakta ve böylelikle de kendi ülkelerinden hiçbir şekilde yararlanamamaktadırlar. Buna bir diğer örnek ise yine kölelik sistemi ve kapitalist sistemi de verebiliriz. Kölelik sisteminde köle olan kişi tamamen kendi özgürlüğünden yoksun şekilde hayatını sürdürürken sahibinin istediği her şeyi yapmak zorunda kalmaktadır. Kapitalist sistem de ise insanlar güçlü ve zengin kişilerin emrinde çalışmakta ve kendi istekleri doğrultusunda hiç bir şey yapamamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında insanların yeterince özgürleşmesi zor görünmektedir. Benhabib de buradan yola çıkarak insanları köle ya da farklı kategorilere ayırmak yerine insanın insan olması ile her şeyi yapabilmesi hakkının olduğunu ifade etmektedir. Yani her şeyden kasıt tabii ki de başkalarına zarar vermeye ya da kötülük değildir. Kendi özgürlüğü çerçevesinde ve bütün insanların haklarını koruyarak adil bir yaşam sürmek olarak değerlendirebiliriz.

İnsanların özgürce bir yerde yaşamalarına olanak sağlanırken, o toplumun zararına olacak durumlardan kaçınmak gerekir. Çünkü özgürce yaşamak bir haktır, fakat başkalarına zarar verilmediği sürece.

“Özgür ve eşit devletlerin yapılanmasının cumhuriyete dayalı olacağı ifadesi cumhuriyete dayalı hükümetin üç koşulunu devletlerin üzerine yükler: Toplumun tüm üyelerine (insan olarak) özgürlük; herkesin (öznel olarak) tek ve ortak mevzuata bağlı olması; herkes için (vatandaş olarak) geçerli bir yasal eşitlik ilkesi.”³³

Bu koşullar atında insanların belli bir sistem içine oturtulmaya çalışılması göze çarpmaktadır. Yani insanlar bu koşullar altında özgürlüklerine sahip olabilirler. Bunun dışında istekleri olan ve başka şekilde yönetilmeyi göze alan insanlar için özgürlük sınırlı olacaktır. Burada önemli olan ‘insan olarak özgürlük’ kavramıdır. İnsanlar özgürlüklerine belli şartlar elverdiği ölçüde elde edebileceklerdir. Onun dışında hiç kimse tam ve bağımsız olarak özgürlükten söz edemez. Kişi özgür olmayı göze alırken belli şartları kabul etmiş ve bu şartlar aslında kişinin özgürlüğünü de kısıtlamıştır. İnsanların bundan ödün vererek özgür gibi görüldüğü ancak tam anlamda özgür olmadığı açıktır. Ancak Kozmopolitanizmin amacı da tam anlamıyla bireyi özgür bırakmak değil, bireyin toplum içinde birlik ve çeşitlilik içinde yaşayabilmesine imkan sağlamaktır.³⁴ İnsanların belli yasalar çerçevesinde yaşamlarını sürdürmesi gerekir. Bu yasalar demokratik çerçeveler altında bireyin özgürlüğünü koruyacak şekilde belirlenmesi gerekir. Belli yasalar ve kurallar insanların özgürlüğünü kısıtlamak yerine daha güçlü ve daha özgür yaşam sürdürmelerine olanak sağlayacaktır. Benhabib kozmopolitanizm görüşünde yasalar ile insanların özgürlüğe daha çok yaklaşabileceğini düşünmektedir. Benhabib yasalara karşı gelmez. Bireyin özgürlük alanı elde edilebilmesi için yasalardan yola çıkılarak bir ortam oluşturulabilmesini sağlamaya çalışır.

“Demokratik yasa ideal olarak, egemen kurumun tüm üyelerinin insan hakları taşıyıcıları ve bu rejimin hem yasayı koyan hem de ona tabi olan kimlikleriyle, bir kendini idare rejimini kurmak için özgür bir biçimde bir araya gelen ortakları olarak görülmesi anlamına gelir.”³⁵

İnsanların demokratik yasalar ile ortak çıkarlarda buluşup ortak anlaşmalar anlamına gelen bu yasalar, herkesi bir noktada toplama amacı güder. Bu şekilde özgürlüğün

³³ Benhabib,2006, S. 51

³⁴ Muhammed İkbâl İmamoğlu, *Liberal Komüniteryanizmin Temel İlkeleri*, İUHFM, C.LXXII, Sayfa 571-590, 2014,S.576

³⁵ Benhabib,2006, S. 52

oluşabileceği düşünülür. Evrensel haklar ve evrensel yasaların oluşmasına zemin hazırlanmış olur. Benhabib'e göre insanlar belirli bir zamanda ya da mekanda sınırlandırılmamalıdır. Tabii ki belli bir kültürü, tarihi olabilir. Ancak evrensel eylemler ve kurallar ile daha demokratik ve özgür yaşam sürdürebilirler. Buradaki amaç her insanın bir arada çeşitli kültürler içerisinde barış içerisinde yaşayabilmelerine olanak sağlamak olmalıdır.

İnsanlara getirilen eşitlik ve özgürlük düşüncesine bakılırsa, her toplumun kendine özgü gelenek, görenek tarihi, dili, dini vardır. Bunlardan bağımsız olarak düşünülmeyen insan farklı bir toplumda söz sahibi olmakta zorlanabilir, sorunlar yaşanabilir. Ancak hoşgörü ve saygı olursa bu sorunlar ortadan kalkabilir. Her ne kadar evrensel ilkeler, evrensel yasalar olsa da her toplumun ayrı bir anlayışı, ayrı bir yaşama şekli vardır. Bundan dolayı evrensel ilkelerin oluşumu oldukça güç ve zor olmaktadır. Örneğin; A milletine ait bir durum B milletine ters gelebilir. Toplumların ortak yaşamlarına ait ortak evrensel olacak ilkeler neye göre belirlenmesi gerekli en önemli sorun burada çıkar. Çünkü aynı toplumda, aynı ülkede olan bireylerin bile bir birinden farklı düşündüğü, farklı yaşam biçimlerine sahip olduğu düşünülürse eğer diğer ülkelerdeki bireylerle de anlaşmakta daha da zorlanılacağı açıktır. Türkiye'de doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bile birçok lisan ve kültür farklı gözlemlendiği açıktır. Bu insanları evrensel kurallar ile birleştirmek nasıl olanaklı olabilir? Bu soru için şöyle bir yanıt vardır. "Bireyler birbirlerini evrensel ahlaksal saygı ve eşitlikçi karşılığa hak kazanmış varlıklar olarak görünce çoğunluğun azınlık üzerindeki baskısı da baştan engellenmiş olacaktır."³⁶ Evrensel ilkeler için yasalar, saygı ve hoşgörü önemli bir yer teşkil etmektedir.

*"Evrensel insan haklarına –yaşam, özgürlük-mülkiyet- karşı idealleştirilmiş bağlılıkla ifade edilen demokratik ön taahhütlerin, demokratik yönelimler olarak fülü yönetim biçimleri içinde yeniden gerçekleştirmeleri ve yeniden görüşmeleri gerekir."*³⁷

İnsanları bir şekilde benzer yaşam biçimlerine eşitlemeye çalışmak, birçok kişinin yaşam biçimine müdahale olarak göze çarpacaktır. Çünkü dünya üzerine zengin

---

³⁶ Ahmet Karadağ, "Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme", *SBF Dergisi*, Sayı: 58-3, 2005, S. 192

³⁷ Benhabib, 2006, S. 54

olanda var fakir olanda... Bu insanların ekonomik olarak ve yaşam standardı olarak benzer şekilde eşitlemek gerekir ki herkes kendine özgür bir ortam kurabilsin. Bunun olabilmesi de neredeyse ütöpik gibi görünmektedir. Örneğin; zengin olan bir insan kendi varlığını kimse ile paylaşmak istemeyecektir. Zengin kişi hayatını istediği gibi devam ettirirken fakir insanların da istediği gibi hayatlarını devam ettirebilmesi için paraya ihtiyaç vardır. Zengin kişi de bunu paylaşmayacağına göre ve fakir kişinin zenginin altında çalışması gerekeceğine göre burada bir adaletsizlik olur. Bu aradaki adaletsizliği bir şekilde ortadan kaldırılmak gerekir ki insanlar her açıdan eşit olsun. Dünya üzerinde bu eşitliği sağlamak nerdeyse imkânsızdır. Böyle bir şeyi istemek birçok savaşı çıkmasına neden olur. Çünkü en büyük güç olan para herkesin elinde aynı oranda bulunamayacak kadar kıymetlidir. Güçlüler her zaman daha fazla kazanmak isteyecektir. Bundan dolayı eşitliğin ve adaletin sağlanması mümkün değil gibi görünmektedir. Eşitsizliği ve adaletsizliği çözmeden hiçbir kimseye özgürlükten bahsedemeyiz.

Benhabib'e göre *"Demokratik meşruluğun çok fazla farkına varılmayan neticesi var: Her türlü kendini meşrulaştırma eylemi aynı zamanda bir kendini inşa eylemidir."*³⁸

Demokratik yasalar ile halk belli bir biçime sokularak, özgür ama belli yasalar ile özgür olmuştur. Böylelikle de tam manada özgürlükten söz edilebilir mi? Özgürlük yasaların insanları sınırlandırması mıdır yoksa herkesin kendi bilip nasıl davranması gerektiğini bilerek davranması mıdır? İnsanlar kendi sınırlarını koruyarak istediğini yapabilir ancak bunun yasalar ile sınırlandırması kişinin özgürlük alanına yapılan bir gasp değil midir? İnsan kendi alanı içinde istediği gibi davranması gerektiğinin bilincinde olmalıdır ki böylelikle onu sınırlandıran yasalara gerek duyulmayacaktır. Benhabib demokrasinin sağlanabilmesi için yasaların düzenlenmesi ile bireyler için yeni bir başlangıç olabileceği düşüncesindedir. Yasalar sayesinde yaşam içerisinde belli değişimler olabileceğini böylelikle daha kozmopolitan yaşama uyum sağlanabileceği düşüncesindedir. Aynı zamanda bireylerin saygı ölçüğünde davranabilmesi ile özgürlüğü elde edebilecekleri de açıktır.

İnsanların kendi haklarını koruma ve hakka sahip olma düşüncesi Arendt tarafından ortaya atılmıştır. *"Hak teriminin kullanımı ahlaki bir buyruğu dillendirir. Tüm insanlara bir topluluğun mensubu ve bu topluluğun korunması altında bulunmaya*

---

³⁸ Benhabib,2006, S. 54

hak kazanmış kişiler olarak muamele edin.”³⁹ Hak insanların dünya üzerinde daha rahat, düzenli, güvenli bir biçimde yaşamlarını sürdürülmesi için gereklidir. Bireylerin ayrı ayrı toplum için kendini savunma ve kendini korumaları için gerekli olan hak herkese eşit bir biçimde verilmesi gerekir. Arendt’e göre her insanın kazanmış olduğu bir hakkı olduğunu düşünerek o insanlara öyle davranmamız gerektiğini söylemektedir. İnsanları bir diğerinden farklı görmek yerine her insanı kabul etmek ve onların da bir takım haklarının varlığını kabul etmek demek o kişiyi de kabul etmek demektir. Böylelikle saygı duymak eylemini gerçekleştirmiş olabiliriz. *“Bireyin hak sahibi bir kişi olma statüsü, topluluğa üyeliğinin kabul görmesine bağlıdır, bu nedenle arızıdır.*”⁴⁰ İnsanlar bir hakka sahip olabilmeleri için topluma bağlı olmaları gereklidir. Böylelikle hak sahibi olmalarına imkân sağlanır.

Kant’ta insanların özgürlüğü için belli ahlaki kurallar kullanmıştır. Benhabib’e göre *“tüm edimlerimizde insanlık kavramını asla salt bir araç olarak değil, daima bir erek olarak görüp buna uygun biçimde eyleyin.*”⁴¹ Böylelikle Kant kişinin hak sahibi olduğunu gösterirken diğer insanlarında buna saygılı olma ve bu haklardan yararlanmasını ifade eder. Benhabib’e göre de hak bir şey elde etmek için araç değil amaç olmalıdır. Hak, herkesin doğduktan sonra ölümüne kadar sahip olacağı şeydir.

Arendt şöyle yazar:

*“Politik yaşamımız, örgütlenme yoluyla eşitlik yaratabildiğimiz varsayımına dayanmaktadır, çünkü insan hemcinsleriyle bir arada ve yalnızca hem cinsleriyle eyleyebilir, değişim yaratabilir ve bir dünya kurabilir. Eşit doğmuyoruz; kendimize karşılıklı olarak eşit şartlar sağlama konusundaki kararımızın etkisi ve gücüyle, bir grubun üyeleri olarak eşit hale geliyoruz.”*⁴²

İnsanların her zaman eşit olmadıkları açıktır. Yaşam standartları herkes için bir değildir. Bu nedenle toplumdaki adaletli yaşamın tam manasıyla haklar yaşam için yeterli olmadığı görülebilir. İnsanlar dünyada hiçbir durumda eşit olamaz. Her insanın yapısı ve düşünceleri farklı olduğu için kimseyi eşit göremeyiz. A ailesinde

---

³⁹ Benhabib, 2006, S. 66

⁴⁰ Benhabib, 2006, S. 67

⁴¹ Benhabib, 2006, S. 68

⁴² Benhabib,2006, S. 70

ve ülkesinde dünyaya gelen birisi ile B ailesinde ve ülkesinde dünyaya gelen birinin aynı kültüre, aynı düşünce yapısına, aynı ekonomik güce sahip olmadığı açıkça söylenebilir. Çünkü kişilerin kimlik oluşumunda ailelerin, yaşanılan yerin farklılığı oldukça önemlidir. Bu açıdan insanların eşit olmadığını söylediğimize göre ilk başta yaratılan fark ilerleyen zamanlarda da daha çok büyümesi kaçınılmaz bir sonudur. Bence her insanın aynı yaşam standardı içerisinde yaşaması mümkün olmasa da önemli olan bütün insanların barış içinde ve saygılı, hoşgörülü biçimde yaşayabilmeleridir. Biz ne kadar farklılık içinde yaşamayı başarabilirsek eğer o kadar demokratik, özgür aynı zamanda da Benhabib'in dediği gibi kozmopolitanizm görüşüne de uygun olabilir.

Kant'tan daha sonra gelen Rawls ise haklar konusunda ondan daha farklı düşünmektedir. *“Kant ahlaki öznelerin birbirleriyle potansiyel olarak etkileştikleri bir dünya toplumunun üyeleri oldukları tezidir. Buna karşılık Rawls bireyleri kozmopolit vatandaşlar olarak değil, halkların üyeleri olarak görür.”*⁴³ Yani biri birey biri toplum üzerinden haklar üzerinde durmaktadır. Haklar hem bireylerin hem de toplumun içinde var olması gerektiği ve insanların bunu eşit bir biçimde ele alarak değerlendirmesi gerekli bir durumdur.

“Rawls tasarımı yaptığı halklar ideal olarak liberal haklar biçiminde tanımlanmıştır ve üç temel özelliğe sahiptir:

-Halkın temel çıkarına hizmet eden yeterince adil,

-Anayasal bir demokratik hükümet,

*-Ahlaki bir nitelik.”*⁴⁴

Bu üç anlayış ile insanların daha adil biçimde yaşamlarını sürdürmeye imkân sağlanabilmektedir. İnsanlar adil yaşam için ahlaki ve herkese saygılı olan aynı zamanda da demokratik ilkeler ile bunu geliştiren bir sistem kurmalı ve o sisteme uygun yaşamalıdır. Böylelikle herkes için daha düzenli ve adil yaşam sunulabilir. Rawls bununla liberal bir sistem üzerinde hakları kurmak ister. Adil bir şekilde oluşturulan yasal sistem üzerinde çalışan Rawls insan haklarının belli bir saygıya

---

⁴³ Benhabib,2006, S. 85

⁴⁴ Benhabib,2006, S. 86

ihtiyaç olduğunu ifade eder. İnsanların hakları korunmalı ve saygı duyulmalıdır. Aynı zamanda Rawls toplumun ahlaki yönüne de bakarak toplumu bir bütün olarak değerlendirir.

“Rawls Halkların Yasası tasarımı Kant’ın kozmopolit halk öğretisinin ana çizgilerini belirlediği alanda yoluna devam etmemektedir; yani Rawls bireyleri bir dünya toplumunun ahlaki ve politik failleri olarak görmek yerine bu alanın ilkesel özneleri olarak halkları seçer.”⁴⁵

Her birey kendine özgü bir biçimde değerlendirilip hakka sahip olmak ister. Bunun için insanlara evrensel hakların sunulması gereklidir. Rawls halkları özneleştirerek toplum içinde herkese eşit derecede yer açmaya çalışır. Eşitsizliği en aza indirmek için farklılık ilkesini öne çıkarır. Farklılık ilkesi ile toplumdaki herkesin daha yaşanabilir standartlarda yaşamasına imkân sağlanması amaçlanmıştır. *“Bireysel mal farklılık ilkesine, eşitsizlikleri azaltacak belirli bir politikadan çok, normatif bir amaç ve bir rehber olarak yaklaşmalıyız”⁴⁶* diye düşünülür. Bu nedenle de farklılık ilkesi bir takım itirazlara yol açar. Bireylerin her zaman eşit bir biçimde haklara sahip olması amaçlanmış ise de onların elde ettikleri mal varlıkları adalet sisteminin dışında kalan bir unsurdur. Çünkü herkese eşit şekilde dağıtılan bir malın varlığından söz edersek eğer kendini geliştiren birey daha fazlasını elde edebilirken kendini geliştiremeyen kişi ise yerinde sayacaktır. Bu nedenle mal varlığı bireyin elinde olan bir durumdur.

Rawls’ın herkesi eşit biçimde değerlendirmek için ortaya koyduğu bir anlayış vardır. Bunun adına ise ‘cehalet perdesi’ demiştir.

“ Cehalet perdesinin ardında, bireyden ayrı durarak görünmez olmasının nedenini, kişileri birleştirmeye yönelik tüm önemli kriterlerin bu perdenin ardında tutularak gizlenebilmesidir. Bu yapının altında bulunduğumuz sürece, bireyin öteki ile özdeş hala gelmesi ve kişinin salt kendisine yönelik akıl yürütmelerinin bile bütün ötekiler içermesi

---

⁴⁵ Benhabib, 2006, S. 102

⁴⁶ Benhabib, 2006, S. 116

amacıyla, kendimizi ötekinin yerine koyarak yakaladığımız ahlaki perspektifleri ve akıl yürütmeleri tersine çeviremeyiz.”⁴⁷

Rawls cehalet perdesi ile insanları ötekileştirmek yerine bir arada tutarak herkesi eşitlemeye çalışmaktadır. Aynı zamanda perdenin arkasındaki herkesin kendine uygun ve ahlaki olarak da geçerliliği olan kararlar alınmadır. Bu şekilde kimsenin kimseden farkının olmaması, eşit düzeyde bir sistem oluşturmuş olur. Bireylerin her şeyi unutarak sanki bir zaman makinesinde yolculuk yapar gibi bir sistemin kurulması ve bunun oluşturulması olanaklı olabilir mi? İnsanların her şeyden bağımsız şekilde herkese fayda sağlayarak bir sistem kurması ne kadar gerçekçi ve mümkün olabilir? Bu perde arkasındaki kimselerin kimliklerinden uzak olabilmeleri nasıl mümkün olabilecektir?

İnsan haklarının belirleniminde bir takım hakka dayalı ifadeler yer alır. Bentham'ın öne sürdüğü doğal haklar, ondan sonraki dönemde de kendine yer bulmuştur. Locke, Hobbes, Rousseau'da bu konuda belli görüşlerini ifade etmişlerdir. Doğal hakları bireyler kendi yaşamlarını, özgürlüklerini korumak için isterler. İnsanlar kendi yaşamlarını özgürce devam ettirebilmeleri için haklara ihtiyaç duyarlar ve bu herkesin yaşamını koruma ve güvence altına alma hakkı da dahildir. Benhabib bununla ilgili şu ifadeyi kullanır. *“Yaşam ve özgürlük hakları satılamaz mülkler olduğu ölçüde hak sahibi bir kişi olarak kabul edilebilir.”⁴⁸* İnsanların kendilerini en güzel şekilde koruma ve yaşayabilme hakları vazgeçilemez bir ihtiyaçtır, aynı zamanda da bir haktır. Bunun korunması ve herkesin bu konuda duyarlı olması gereklidir. İnsan haklarının öyle bir ölçüde belirlenmesi gereklidir ki herkesin yasaya tabi tutulduğu ve herkesin aynı ölçüde değere sahip olabileceğini görebilelim. Herkese aynı derecede haklar verilsin ki kimsenin bir başkasının hakkında, malında gözü olmasın.

Benhabib ahlak kurallarının evrenselleştirilmesi ve belli bir düzen içerisinde herkese sunulması gerektiğini ifade eder.⁴⁹ Böylelikle daha genel yargıların bulunmalı ve değerlendirilmelidir. Hegel evrenselleştirilebilir yasalar hakkında *“insanların ihtiyaçları, kıt kaynaklar, dağıtıcı adalet ve buna benzer şeylere ilişkin başka bir*

---

⁴⁷ Benhabib, 2006, S. 118

⁴⁸ Benhabib, 2006, S. 140

⁴⁹ Karadağ, 2003, S.192

takım varsayımlar olmadığı sürece mevduatların ve mülkiyetin var olmadığı bir durumu arzulamadan herhangi bir çelişki olmadığı yanıtını verir.”⁵⁰ İnsanlar bazı haklara adalet sayesinde sahiptirler. Bunun olmadığı yerde kimsenin bir şey istemeye hakkı olmayacaktır. Yasalar sayesinde insanlar kendini daha evrensel ve daha özgür hissedebilir. Hegel bunun olabilmesi için kendini yasaya zorunlu olarak görmektedir. İnsanlar için adalet duygusu belli yasalar ile düzenlenen ve sağlanan haklar ile mümkün olabilir. Evrensel ve eşitlikçi bir anlayışın sürebilmesi için bir takım normlar söz konusudur. Bunu Benhabib şu maddeler ile ifade etmişlerdir:

“1) Bir felsefi ahlak teorisinin, ahlaki yargıların ve/ veya normatif iddiaların haklılaştırılabilirliğinin nerede yattığını göstermesi gerekir.

2) Haklılaştırmak, senin ve benim tikel bir ahlaki yargı (“mültecilere yardım edilmeyip açık denizde ölüme terk edilmeleri yanlış.”) ve bir dizi normatif iddia (“eğitim, hayatlarının ilk on sekiz yılı boyunca herkes için ücretsiz olmalı.”) hakkında tartıştığımız takdirde, ilke olarak akla yatkın bir oydaşmaya varabileceğimizi göstermek demektir.

3) Bir “akla yatkın oydaşma”ya, bizim adil bir tartışma konusundaki düşüncemize tekabül eden koşullar kapsamında ulaşılması gerekir.

4) Adil tartışmanın bu kuralları argümantatif sözün “evrensel-pragmatik” ön gerektirimleri olarak formüleleştirilebilir ve bunlar bir dizi yordamsal kural olarak ifade edilebilir.

5) Bu kurallar, işgal ettikleri konumlar eşit kabul edilmeye değer varlıklar olarak birbirimize saygı göstermemiz gerektiğini belirten ahlaki ideali yansıtır (evrensel ahlaki saygı ilkesi).

6) Birbirimize, somut insanlar olarak, bu somut konumu ifade etme kapasitesine sahip insanlar olarak davranmalı ve olanaklı her yerde söylemsel ideali cisimleştiren toplumsal pratikleri yaratarak bu kapasiteyi zenginleştirmeliyiz (eşitlikçi karşılıklılık ideali).”⁵¹

⁵⁰ Seyla Benhabib, *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, Çeviren; Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, S. 50

⁵¹ Benhabib, 1999, S. 56

İnsanların evrensel ilkeler ile ahlaki yargılar elde edebilmesi için bir takım ön aşamalardan geçerek herkesin kabul göreceği şekilde ifadelerin olması gereklidir. Öncelikle eşit ve adaletin herkes için var olması açısından bakarsak eğer her insanın haklı olarak bir takım ilkeler ile kendine özgür bir şekilde toplumda yer bulması gereklidir. Bununla beraber insanların öne çıkan ilkelere evrensel bir biçimde olduğu göze alınarak bu haklara ve ilkelere saygı duyulması gereklidir. Aynı zamanda insanların belli başlı hakları ellerinden alınmamalıdır. Örneğin; barınma, yaşama, temel gereksinimler, eğitim gibi... Herkesin bir diğerinden farklı olmadığı düşünülerek herkes eşittir ve herkese aynı ölçüde saygı duyulmalıdır. Kant da herkese saygı duyulması hatta evrensel anlamda insanların saygı ile davranması gerektiğini ifade etmiştir. İnsanlar her zaman aynı görüşte olmak zorunda değildir. Kimisine göre doğru olan kimisine göre yanlış olabilir. Bundan dolayı herkesin birbirine saygı çerçevesinde davranması gereklidir. Bu şekilde davranıldığında herkes kendi çıkarını da korumak için bir yol açmış olacaktır. Benhabib de bireyleri farklılaştırmak yerine aynı çatı altında haklarını koruyarak onların yaşamlarını sürmelerine olanak sağlanması gerektiğini söylemektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi insanların eğitim hakkının elinden alınmaması, mültecileri kendi yaşam mücadeleleri içinde yalnız bırakmamak gibi. İnsanların yaşama haklarını olduğunu unutmadan her insana saygılı davranmak ve onların haklarını koruyarak çeşitlilik içinde özgürce yaşamını sürdürebilmek önemli amaç olmalıdır.

İnsanların eşit haklara saygı göstermesi ahlaki bir durumdur. Herkes belli bir saygı çerçevesinde davranılmayı hak eder. İnsanların nesnelere çıkartılarak canlı bir varlık olduğu, herkesin özgürce yaşamasına imkân sağlanacağı bir hayatın olması gerekli bir zorunluluktur. *“Saygı, iletişimsel toplumsallaşma süreçleri yoluyla kazanılan bir tutum ve ahlaki bir duygudur.”*⁵² Her bireyin bir başkasına karşı aynı tutumu sergilemesi ve aynı şekilde hayatına müdahale etmeden alınan bütün kararlara saygı duyulması gerekir. Evrenselleştirici yasaların belirlenmesi ve herkesin aynı değere, saygıya sahip olması toplumsal bir zorunluluktur. İletişimsel etiğe göre insanların birbirlerine saygı duyması ve ahlaken insanların birbirlerine müdahale etmeden yaşamlarını devam ettirmesi gereklidir. *“İletişimsel etik ile ahlak ilkelerinin eylem normlarının öznel arası geçerliliğinin sınanmasına yönelik bir*

---

⁵² Benhabib,1999, S.57

yordam olarak ne önemsiz ne de tutarsızdır.”⁵³ Evrenselleştirilebilirlik ilkesine göre eylemler ahlaken herkese uygun olarak belirlenmesi gerekir. Habermas’ın da söylediği gibi her bireyin çıkarını ve özgürlüğünü koruma altına alınarak oluşturulabilen yasalar olmalıdır.

“Habermas’ın teorisinde evrenselleştirilebilirlik gerçekte fazlalık olduğunu ve söyleme vargısalcı bir karışıklığın dışında pek az şey eklediğini belirtmek istiyorum. Söylem yalnızca pratik bir söylemin katılımcıları olarak taşıdıkları kapasite açısından ilgili herkesin onayıyla karşılaşan normların geçerli olmayı iddia edebileceklerini belirtir. Normatif içeriklerini evrensel ahlaki saygı ve eşitlikçi karşılılık olarak özetlediğim söylemlere hakim olan argüman kurallarıyla birlikte söylem, evrenselleştirilebilirliğin tek sınaması olarak hizmet etmeye gayet elverişlidir.”⁵⁴

Habermas’a göre söylem çok fazla bir alana hitap etmeyen, insanlar için de evrenselleştirilebilir kurallara uygunluk gösteremeyen bir alan gibi görünmektedir. Saygı ve eşitlikle beraber belli kuralların evrensellik kazanabileceğini düşünmektedir. Evrenselleştirilebilirlik, bireyin ya da belli bir toplum istemesi dışında bütün insanlığın ortak çatı altında toplanabilmesini göze alacak olan böylelikle de insanlar için kuralları kaldırarak herkesi dengede tutacak bir terazi gibi olması gerekir. Bunun en makul yolu da Kant’ın da dediği gibi saygıya dayanmaktadır. İnsanların saygıyı bir amaç edinmesi ile zaten ahlaki yasaların evrenselliği ortaya çıkabilir. Kant’ın dediği gibi insan kendisi için en doğruyu seçebilir ve ahlaki olana karar verebilir. Ona göre birey hiçbir şekilde doğru olandan vazgeçmemelidir. Bunun bir diğer örneğini de Habermas’da da görebiliyoruz. *“İletişimsel etik yalnızca belli ahlaki konuların bir modern toplumda herkes açısından kabul edilebilir olan bir arada var olma ve davranış normlarını yaratabilecek ölçüde kapsamlı ve düşünümsel olduğunu savunması bakımından ahlaken yalnız değildir.”⁵⁵*

---

⁵³ Benhabib,1999, S. 61

⁵⁴ Benhabib,1999, S. 67

⁵⁵ Benhabib,1999, S. 80

Benhabib'de Habermas'ın bu görüşünden ileri giderek bireyin iyi olandan vazgeçmemesi bakımından yalnız olmadığını ifade etmektedir. İletişimsel etik ile insanlar ahlaken daha doğru olabilecek davranışları belirleyebilir ve böylece toplum için daha fazla fayda sağlayabilir. Toplumdaki herkesi kapsayacak olan bu etik anlayışı ile insanların hoşgörü ve sevgi ile herkesi kucaklayabileceği, kimsenin kimseden farksız olmadığına ortaya konulduğu ve bu alanda yapılan adımları destekler nitelikte olacaktır. İletişimsel etik ile insanlar ahlaken kendilerine daha uygun bir yaşam alanı oluştururken herkesin bir birinden daha farklı olmadığı ve insanların bu bağlamda daha evrensel ilkeler ile doğrulara paralel olarak ilerlediği böylece adalet ilkelerinin de daha uygulanabilir sistemler üzerine kurulabileceği öngörülür. İnsanlar toplumda daha tarafsız biçimde herkesin çıkarına uygun biçimde yaşayabilecek böylece daha yansız olarak yasaların oluşmasına devam edilecektir. *“Yansızlık terimi ile anlatılması gereken şu olmalıdır: Toplumlarımızın hukuki ve kamusal kurallarında cisimleşen normların, birçok farklı hayat tarzının ve birçok farklı iyi anlayışının serpilmesine elverecek denli soyut ve genel olması gerekir.”*⁵⁶ Benhabib'de yansız bir yaşam alanı oluşturabilmek için çalışmıştır. Böylece insanların daha hoşgörülü ve kardeşçe yaşamın olmasına olanak sağlandığı açıktır. İnsanların yaşam standartlarının artırılabilmesi için bir takım adalet ilkeleri öne çıkarken aynı zamanda herkesi eşit şekilde değerlendirme biçimi de göz önündedir. Bireylerin birer birer değerlendirilmesi ve aynı zamanda da eşitliğin toplum üzerinde hakim olabilmesi zor ve ütöpik gibi görünmektedir. Ancak tüm dünya üzerinde var olabilecek insan olabilmenin haklarına bakıldığında insan hakları önemli bir yere sahip olabilmesi olanaklıdır. Rawls bunu bilmezlik peçesi ile ifade ederek, toplumda her insanın bir diğerrinin sıfatını, makamını, konumunu bilmeden belirlenebilecek yasalar olması gerektiğiyle açıklamıştır.⁵⁷ Adaletin sağlanabilmesi için bunu bir gereklilik olarak görür. Adalet her zaman toplum içinde var olması gereklidir. *“Rawls adaletin yalnızca uygulanmakla kalmayıp uygulandığının da görülmesi gerektiğini bildiren kurallar, sadece hukuk açısından değil, özgür kamusal akıl yürütme açısından geçerlidir.”*⁵⁸ Yani insanların adaletli bir sistem içerisinde kendi haklarının olması toplumda kendisine bir yer teşkil etmiştir. İnsanların daha özgür olabilmesi adaletin sağlanmasına bağlıdır. Adaletin sağlanması insanların

⁵⁶ Benhabib,1999, S. 80

⁵⁷ Yükselbaba,2008, S.242

⁵⁸ Benhabib,1999, S. 143

özgürlüğünün bir parçasıdır ve adalet sayesinde insanların özgürce yaşayabilmelerine olanak sağlanmaktadır. Rawls'da sadece hukukun olmasının özgürlük için yeterli olmadığını söylemektedir.

“Kozmopolitanizm, çözülmemiş çelişkilerden menkul bir alanı ifade ettiği ileri sürülüyor: Tikelci bağılıklarla evrenselci emeller arasında çelişki, insan yasalarının çoğulluğu ile tüm insan kentleri tarafından paylaşılacak ortak bir rasyonel düzen ideali arasındaki çelişki ve insanlığın birbirine dair inanç ile insanların çeşitliliğinden doğan sağlıklı çekişmeler ve zıtlıklar arasındaki çelişki.”⁵⁹

Kozmopolitanizm çelişkileri açıklama ve ortak bir noktadan pay almayı böylece daha evrensel bağılıklar ile ilişkilerin düzene sokulmasını sağlamalıdır. Kozmopolitanizm evrensel yasalar ile insanlar arasındaki çelişkileri bir arada değerlendirerek onlar arasındaki bağlantıyı kurarak tikel yargılardan genel yargılara ulaşmayı amaç edinmiştir. Benhabib içinde genel olarak insanların zıtlıklar içinde de olsa bir arada yaşayabilmelerine imkan sağlanmasına yardımcı olmayı amaçlamıştır. Toplular zıtlıklar içinde bir arada yaşayabiliyorsa eğer bir toplum olabilir. Toplumun toplum olabilmesi için bir arada olmak şarttır. Bununda en önemli unsuru karşılıklı saygı ve hoşgörünün oluşabilmesine imkan sağlamaktır.

Kozmopolitanizm ile her guruptan görüşleri bir arada tutarak ortak bir yolda birleşme olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Böylelikle evrensel adalet ilkeleri ve yasaların insanlar için daha uygun biçimde düzenlenmesi ile daha ahlaka ve toplum düzenine uygun biçimde özgürlük alanlarının oluşturulabilmesi olanaklı olabilir.

Kant ‘Ebedi Barış’ başlıklı makalesinde dünya üzerindeki herkesin her türlü hakka aynı şekilde sahip olması ve kimsenin huzurunu bozmadan istediği gibi istediği ülkede yaşayabilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰ *“Kozmopolit Hukuk evrensel misafirperverlik şartlarına bağlıdır” der.*⁶¹ Yani insanın kendi ülkesi dışında başka bir ülkeye gitmesi ve orada da kendi ülkesinde olduğu gibi rahat edebilmesi şarttır. Dünyayı tek bir cumhuriyet olarak görmüştür ve burada olmak bir haktır. Bu nedenle

⁵⁹ Benhabib,2013, S. 24

⁶⁰Kant Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çeviren: Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No: 113-95, Ajans Türk Matbaası Ankara, 196, S.26

⁶¹ Benhabib,2013, S. 29

kimse bu haktan mahrum olmadan eşit derecede yararlanabilmelidir. Kozmopolitanizm dünya vatandaşlığı anlayışını öne çıkartmıştır. Dünya vatandaşlığı demek ile herkesin aynı oranda aynı yerde olması ve kimsenin bir diğerinden farklı olmadığı ifade edilebilir. Tabii ki farklılık derken insanların kültürleri, yaşam biçimleri, dinleri vb. farklı olabilir sadece insanı insan olarak ele almak açısından farklı olmadığını dile getirmektedir. Böylelikle bütün dünya insanları eşittir görüşüne ulaşmamız zor olmayacaktır. Kant'tan daha sonra gelen Rawls ise Kant'ın bu görüşünden etkilenmiştir. Ancak Kant'ın görüşünden daha farklı olarak o insanların hakları üzerinden yola çıkmıştır. *“Rawls bireyleri kozmopolit vatandaşlar olarak değil de hakların mensupları olarak görür.”*⁶² Rawls önce hakları eşitlemekten yola çıkarak böylelikle adaletin sağlanmasına zemin hazırlanabileceğini düşünür.

*“Benhabib ise; kozmopolitanizmi insanların bir milletin ya da etnik gurubun üyeleri oldukları için değil yalnızca insan oldukları için sahip buldukları haklar icabı, eşit düzeyde hukuki korumayı haiz ahlaki kişiler olduğunun kabulünü ifade ediyor.”*⁶³

Benhabib insanları sadece insan olma özelliğinden dolayı ele alarak değerlendirmektedir. Bir insan diğerinden farklı olamaz. Bu nedenle herkesi aynı şekilde ele alıp eşit haklara sahip biçimde değerlendirmemiz gerekmektedir. Benhabib'e göre var olan insan hakları insanları eşit ölçüde ele almada yetersiz kalmakta ve tam karşılığını sağlayamamaktadır. Fakat Benhabib toplumdaki farklılığın, çeşitliliğin kabul görmesini ve bu çeşitlilik bağlamında yasaların tekrar düzenlenerek toplumsal yaşama uygun olması gerekliliğini vurgulamaktadır.

*“Evrenselcilik, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, bedensel ve fiziksel beceri, etnik, kültürel ve dini kökenleri ne olursa olsun tüm insanların eşit bir ahlaki saygı hak ettiği şeklinde bir ilke olarak tanımlanır.”*⁶⁴ Böylelikle insanların eşit bir biçimde yaşamlarını sürdürmeleri, evrensel ilkelerin herkesi koruduğu, insanların yaşam standartlarını artırdığı, bir bireyin diğer bireyden hiçbir farkının olmadığı, herkesin kendi çıkarlarını koruyarak yaşamlarını sürdürdüğü bir yaşam biçimine olanak sağlanmış olabilir. Evrenselcilik ile herkes toplum tarafından, adalet ilkeleri içinde

---

⁶² Benhabib, 2013,S. 32

⁶³ Benhabib, 2013,S. 33

⁶⁴ Benhabib, 2013, S. 35

ve yasalar karşısında bir diğ erinden farklı olarak yaşam sürdürmeyip, herkesin eş it bir biçimde yaşamasına olanak sağ lanmayı amaç edinilmiştir.

“Benhabib insan haklarının her türlü siyasi gerekçelendirilmesinin -yani adli evrenselciliğin- öncelikle gerekçelendiren evrenselciliği verili kabul ettiğini ileri süreceğim. Öte yandan, gerekçelendirme ç abası da, ötekinin iletişim özgürlüğü kabul edilmediği sürece iş lenmez; yani ötekinin, yalnız belirli gerekçeler temelinde geçerliliğine ikna olduğu normları meş ru eylem kuralları olarak kabul etme hakkı teslim edilmelidir. Dolayısıyla gerekçelendirilen evrenselcilik, ahlaki evrenselciliği, yani ötekinin iletişim özgürlüğü kapasitesine eş it derecede saygı gösterilmesini temel alır. Ancak, söz konusu temel olma, bir tür ahlaki icap ilişkisi değildir. Ahlaki evrenselcilik kişinin iletişim özgürlüğünün korunmasının ötesinde, belirli bir insan hakları listesini icap ya da dikte etmez; gerekçelendiren evrenselcilik için de aynı şey geçerlidir.”⁶⁵

Benhabib'e göre evrenselleş ebilmek için herkesin belli kurallar çerçevesinde birbirine saygı duyma ve onun özgürlük haklarını tanımanın olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu şekilde bireylerin ve insanların özgürlüğü ve eş itliği sağ lanabileceği düşünülmektedir. İnsanların ahlaki olarak özgürlüklerinin korunması ile evrensellikten bahsedilebilir. Herkesin siyasi, ahlaki olarak bütün haklarının kabul edilmesi ve iletişimsel olarak da eş it bir biçimde herkesin her şeye ulaşabilmesi ile insanların özgürlüğünden söz edilebilmektedir. Sadece belli kurallar ile insanların özgür gibi gösterilmeye çalışılmasından ziyade bireyin her alanda kendini gösterebildiği bir alan oluşturabilmeli hatta bireyin böyle bir alana değil de bütün bir dünya üzerinde özgürlüğü için çalışmalar yapılabilmesi ve bunlar sağ lanmalıdır. Aynı dünya üzerinde farklı kültürler inançlar olsa bile başlangıca bakıldığında insan her yerde insandır. Bunun için herkese eş it evrensel ilkeler ile hakları korunabilmelidir.

6-8 Eylül 2000 tarihinde New York'ta yapılan BM BİN YIL BİLDİRİSİ'nin 5. Bölümü olan “İnsan Hakları, Demokrasi ve İyi Yönetim” başlığı altında bahsedilen ilkelerden bir kaçı üzerinde duracağım.

---

⁶⁵ Benhabib, 2013, S. 35

“Ülkelerimizde herkesin medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını korumaya ve geliştirmeye;

Ülkelerimizin, azınlık hakları dahil olmak üzere, demokrasi ve insan haklarına saygı ilkeleri ve uygulamaları hayata geçirme kapasitesini güçlendirmeye;

Göçmenlerin ve göçmen işçiler ile onların ailelerinin insan haklarının korunması ve bu haklara saygının güçlendirilmesi, pek çok toplumda giderek artmakta olan ırkçı ve yabancı düşmanı eylemlere son verilmesi ve tüm toplumlarda daha geniş bir uyum ve hoşgörünün sağlanması için gerekli önlemleri almaya;

Ülkelerimizdeki her bireyin katılımını sağlayacak daha geniş kapsamlı siyasal süreçler doğrultusunda ortak çaba harcamaya;”⁶⁶

Alınan kararlardan bazıları yukarıdadır. Şimdi bu kararların üye ülkeler için ne kadar uygulanabilir ve uygulandığı tartışma konusudur. Benhabib’in de dediği gibi göçmen meselesi Avrupa’da önemli bir yerdir ve bunun çözümlenmesi gereklidir. Göçmenler maalesef istedikleri değeri gittikleri ülkelerde bulamamaktadırlar. Fakat BM kararında o insanların hakları ve saygı görmeleri ile ilgili kararlar alınmakta ancak uygulama konusuna gelindiğinde ise maalesef hiçbir çaba görülmemektedir. Aynı şekilde ırkçılık Avrupa’da yaygın bir şekilde hala savunulan ve uygulanan bir anlayıştır. Benhabib bu düşüncelerin ötesinde her bireyin doğum ile dünyaya gelmesinden sonra ölene kadar o dünya üzerinde hakkının olduğunu ifade etmektedir. Bireylerin insan olarak var olduğu sürece hiçbir ayırım gözetilmeksizin birinin diğerinden daha çok hakkının olması değil, eşit ve adil haklara sahip insanların olması gerekliliğini savunmaktadır. Benhabib’e göre kozmopolitanizm “bütün insanların aynı ahlaki saygıyı hak ettikleri”⁶⁷ şeklinde ifade edilmektedir. Aynı dünya üzerinde kimsenin ırk, cinsiyet, din, dil, etnik köken...vb. ayrımlarını gözetmemektedir. BM kararlarında alınan ifadeler ile Benhabib’in savunduğu düşünce aynıdır. Ancak bunun herkesin hürriyetine adil biçimde uygulanması konusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

---

⁶⁶ Ünal, 2001, S. 49

⁶⁷ Benhabib, 2013, S.95

BÖLÜM 2:

KOMÜNİTERYANİZM NEDİR?

Komüniteryanizm, bireyin belli bir gruba ya da topluluğa bağlı olarak düşüncelerini ve yaşamlarını sürdürmesi anlayışıdır. Komüniteryanizm de amaç, içinde bulunulan toplumun düşüncelerine bağlı olarak süregelen bir anlayıştır. Bu düşünce de herkes kendi görüş ve düşüncelerine bağlı bulunan gruplara dâhil olurlar ve bu gruptan anlaşılacağı gibi ana unsur toplumdur. Yani bulunduğu grup içindeki toplumdur. Kozmopolitanizmin tersine bireyi değil toplumu öne alan bir görüştür. Şuan dünya da göze çarpan en önemli sorunlardan biri bireyin yalnızlaşması ve toplumdan kendini soyutlayarak bencilleşmesidir. Herkes ben merkezli ve sadece kendine hitap eden yasaların olmasını istemektedir. Ancak kimse var olan yasaların tamamen kendine hitap ettiğini söyleyemez. Bunun imkânsız olduğu açıktır ve bireye hitap eden bir yasa olması mümkün değildir. Birey de toplumdan uzaklaşarak ve de kendini soyutlayarak hak elde etmekten daha çok ben merkezli olduğu için kendisi dışında kimsenin yararına olmayacak kadar yalnızlaşır. Çünkü onların düşüncelerine göre kendilerine verdiği önem ve değer artmakta topluma, insanlara verdikleri de azalmaktadır. Bireyi tek başına değerlendirdiğimizde birey bütün olmaktan yoksun ve bencil hayatını sürdüren bir varlık haline gelir. Ancak bir insanın belli bir gruba dâhil olmasa bile bir evlilik yaparak iki kişinin yan yana gelmesi ile bir grup oluşturmasına ve bu iki yabancı insanın birlikte hareket etmesine yol açar. Yani bireyi hiçbir zaman tek başına ele alarak değerlendirmemiz mümkün olamaz. En küçük grup olarak düşüneceğimiz aile bile birden fazla kişiden oluşarak küçük bir topluluk oluşturmaktadır.

İnsanların birey olarak istediklerini özgürce yapabilmeleri için gerekli yasal haklar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Fakat gelişen çağla birlikte insanların tek başına yaşaması mümkün değildir. En basitinden ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya, çalışmak için de belli bir gruba ihtiyacı olmak durumundadır. Böylelikle toplumun şartlarına, kurallarına uymak mecburiyetinde kalarak bireylikten çıkar ve toplumsallaşmaya yönelir. Bireycilik; benim gözümde insanın başkalarına ihtiyaç duymadan kendi çabalarıyla özgürce hayatını devam ettirebileceği bir ortamda yaşamaktır. Fakat günümüz toplumumuzda bunun asla mümkün olmayacağını söyleyebiliriz. İnsanın topluma ve de diğer bireylere ihtiyacı vardır. Bu yüzden

bireycilik toplum içinde bir arada ama bencillikten uzak bir şekilde yaşayabilme olarak tanımlanabilir. Buradan bakarsak eğer kozmopolitan anlayışa da benzemektedir.

İnsanlar toplum olarak yaşamaya yüzyıllardır ihtiyaç duyarlar. Bireyin kendi başına bütün ihtiyaçlarını karşılayabilmesi zordur. Örneğin; en küçük topluluk olan aile bir erkek, bir kadın, bir çocuk... Kadının kendinden daha güçlü bir bireye, erkeğin ise kendi işlerine yetemediği yerde ona destek olacak eşe ihtiyacı vardır. Bunun gibi toplumsal yapılar da ise bazı kurallarla beraber varlığını sürdürebilirler. Karşılıklı saygı ve sevginin olması ve anlayışın da beraberinde olması ile küçük topluluklar oluşur. Ancak gelişen teknoloji ve modern hayatlarla beraber toplum anlayışı zarar görmeye başlamıştır.

2.1. Geçmişten Günümüze Komüniteryanizm Görüşleri

Komüniteryanizmin örneklerini ilkçağlardan itibaren görmemiz mümkündür. Devletlerin toplumsal kararlar alması, insanları bir çatı altında toplamaya çalışması, belli görüşlerin ya da mesleklerin bir arada bulunarak gruplar halinde hareket etmesi komüniteryanizmin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Şimdi bu görüşün hangi filozoflarda nasıl ele alındığına ve komüniteryanizmin kendi içinde ayrıldığı gruplara değinerek, hangi filozof hangi komüniteryanizm çeşidi içinde ele alınabilir ona bakacağız. Bu arada komüniteryanizm çeşitleri; tözcü-tutucu komüniteryanizm, liberal komüniteryanizm ve evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm olarak ayrılmaktadır. Ben bunların tanımlarına burada değinmeyeceğim. Bu konuda söz söylemiş filozoflara bakacak olursak 45inci sayfadaki tabloyu inceleyebilirsiniz.

Platon'a göre insanlar tek başına ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Bu nedenle de insanların toplum içinde yaşamaya ihtiyaçları vardır. Bu yüzden insanların bir devlete ve yasalara ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Platon'a göre "devlet insanın tek başına kendine yetemediği, birçok şeye ihtiyaç duyduğu anda doğar."⁶⁸ Bu ifade ile Platon'un komüniteryanizm anlayışına benzer bir düşüncede olduğu ortaya çıkmaktadır. Platon'a göre insanlar tek başına yaşamayı başaramazlar. Çünkü

---

⁶⁸ Platon, *Devlet*, Çeviren: Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara, Haziran 2011, S. 71

insanlar kendi ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalır derken komüniteryanizm anlayışına göre de bireyler toplum ile sıkı sıkıya bağlı olmalıdır anlayışı vardır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ve daha kolay yaşam sürdürebilmesi için toplum olmazsa olmazdır ve toplum içinde en makul biçimde özgürlüğünü sürdürebilmelidir. Platon'da 'Devlet'in bu ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıktığını söylemektedir. Platon'un devlet anlayışında sınıflı toplum yapısı ele alınmaktadır. İşçiler, çiftçiler, koruyucular...vb. burada da her grup kendi işini yapar ve sınıflar açık biçimde görülmektedir. Böylece yeterince eşitlikten söz etmemiz imkânsızdır. Komüniteryanizm anlayışında da bireyler sıkı sıkıya toplulukla bütün haldedir. Toplumdan bağımsız bir özgürlük anlayışı düşünmenin mümkün olmadığını savunurlar. Onlar için daha önemli olan geleneklere bağlı yaşam sürdürmektir. Platon'un da devlet anlayışında bu düşünceler söz konusudur.

Aynı zamanda bu komüniteryanizm anlayışında çoğunluğun bulunduğu gruba ayırım söz konusudur. Platon'da devlet yapısında bazı ayrımlara yer vermiştir. Bunlar "babanın anneyi yönetmesi, soyluların soylu olmayanları yönetmesi, yaşlıların yönetmesi, gençlerin yönetilmesi, efendilerin yönetmesi, kölelerin boyun eğmesi, güçlülerin zayıfı yönetmesidir."⁶⁹ Bu ayrımlardan da anlayacağımız gibi Platon devlet anlayışı içinde belirli gruplara yer vererek komüniteryanizm anlayışının net biçimde görüldüğü düşünürlerden birisidir. Çünkü evrensel yasaların Platon'da hâkim olmadığı açıktır ve devlet içinde belli gruplar, bu gruplar arasında bile değişken adalet anlayışlarının olduğu açıktır. Görüldüğü gibi Platon'da toplum anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Platon'un komüniteryanizm anlayışında da toplum bireyden önce gelmektedir. Bu nedenle Platon'un bu görüşe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Platon'un sahip olduğu bu komüniteryanizm görüşü aynı zamanda komüniteryanizmin çeşitlerinden olan tözcü-tutucu komüniteryanizm ile de benzerlik göstermektedir. Çünkü tözcü-tutucu komüniteryanizmde de birey topluma bağlıdır. Ona göre toplumun düzeni, insanların yaşam biçimleri gibi unsurlar önemlidir. Tözcü-tutucu komüniteryanizmde birey toplum ile sıkı sıkıya ilişki içindedir. Aynı görüşler Platon'un komüniteryanizm anlayışı içinde de açıkça görünmektedir.

---

⁶⁹ Platon, *Yasalar*, Çeviren: Candan Şentuna – Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Nisan, 2007, S. 87

Komüniteryanizm görüşünün etkin olduğunu düşündüğüm diğer bir düşünürümüz ise Aristoteles'tir. Ona göre "her devlet bir nevi cemaattir."⁷⁰ İnsanlar bir araya gelerek toplulukları, topluluklar bir araya gelerek ise devleti var etmektedir. Buradan yola çıkarak Aristoteles'e göre devletler varlığını devam ettirebilmek için toplulukların yararını ve iyiliğini öncelmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Görüyoruz ki toplum her şeyden önce gelmektedir ki bu da komüniteryanizm görüşünün özelliklerinden birisidir. Aristoteles'e göre "devlet birçok mükemmel ve büyük cemaatlerin birleşmesi ile oluşur."⁷¹ Bu birleşmenin ise ihtiyaçtan kaynaklandığını söylemektedir. Platon'da da devletin ihtiyaçtan doğduğunu söylemiştik bu açıdan benzerdirler.

İnsanlar yaşam gayelerinin neticesinde iyi olana ve doğru olana ihtiyaç duyarlar. Bunu da düzenleyecek olan bir kurumun olması gereklidir düşüncesinden yola çıkarak bir arada bulunan toplulukların birleşmesi ile devlet oluşmaktadır diyebiliriz. Aristoteles'in insanı siyasi bir hayvan gibi görmesi düşüncesi ile insanın toplumdan bağımsız olmayan bir varlık olarak görüldüğünün en büyük kanıtıdır. İnsan hiçbir zaman toplumdan ve devletten bağımsız düşünülemez ve her zaman insanın topluma ve devlete ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Aristoteles'e göre "cemiyyet içinde yaşayan veyahut kendi kendine yettiği için hiçbir şeye ihtiyacı olmayan kimse devletin parçası değildir; böyle bir kimse ya bir hayvandır veya bir tanrı olabilir. Demek ki tabiat bütün insanları birlikte yaşamaya sürükler."⁷² Bu düşünce ile Aristoteles insanı toplumdan ayrı düşünmediğini açıkça ifade etmektedir. Komüniteryanizmde de olduğu gibi insan toplumdan ayrı düşünülemez ifadesini burada rahatlıkla söyleyebiliriz. Bireylerin özerk olması, toplumdan bağımsız olmasının mümkün olmadığını ifade ederler, eğer devlet toplulukların, cemaatlerin bir araya gelmesi ile oluştuysa, devlet içinde bulunan bütün cemaatlerin eşit bir biçimde herkese haklar vermek zorundadır. Yoksa adaletsiz bir yönetim anlayışına sahip olunur. Bu da devletlerin devamlılığını zorlaştıran bir durumdur. Bu nedenle Aristoteles'te devletin adil biçimde olması gerektiğini söylemektedir. Çünkü devlet toplulukların bir araya gelmesi ile oluşmuştur ve onlar olmadan devletten söz

---

⁷⁰Aristoteles, *Politika I-III*, Çeviren; Niyazi Berkes, Maarif Matbaası, İstanbul, 1944, S. 3

⁷¹Aristoteles, 1944, S. 6

⁷²Aristoteles, 1944, S. 9

edilemeyeceği açıktır. Her toplumun haklarının verilmesi ile devletin devamlılığı artar. Aristoteles'e göre devletteki her bireyin devletini koruması gereklidir.

Aristoteles'in düşüncelerinden anlıyoruz ki devletteki bireylerin haklarından daha önemli olan bir şey varsa o da devletin korunmasıdır. İnsanların hakları cemaatler üzerinden verilmektedir. Komüniteryanizm görüşünde de insanları toplumdan ayrı düşünmenin mümkün olmadığını defalarca vurgulamıştık. İnsanın toplumsal bir varlık olduğu anlayışı Aristoteles'te de söz konusudur. Aristoteles'in bahsetmiş olduğu bu anlayış ise komüniteryanizm çeşitlerinden olan tözcü- tutucu komüniteryanizm düşüncesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda da bahsetmiş olduğum gibi Aristoteles tabiatın insanları bir araya getirdiği ve topluluklar halinde yaşaması gerektiğini vurgulamaktadır. Yani insanlar arasında somut ilişkilerin varlığından bahsedilmektedir. Bu nedenle Aristoteles'in savunmuş olduğu komüniteryanizm görüşü tözcü- tutucu komüniteryanizm görüşüdür. Çünkü tözcü- tutucu komüniteryanizm görüşünde de topluma bağlılık büyük bir yer tutar. Aristoteles'te insanı toplumdan ayrı düşünmediği için bu komüniteryanizm görüşüne sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Komüniteryanizm görüşünü savunan diğer bir düşünürümüz ise Rousseau'dur. Rousseau'nun komüniteryanizm görüşünü ise yazmış olduğu 'Toplumsal Sözleşme' adlı eserinden rahatlıkla anlayabiliriz. Rousseau'nun Toplumsal Sözleşmesinde *"katılımcılardan her birinin can ve malını, oluşturan ortak gücü, bütünüyle savunup koruyacak bir katılım biçiminin bulunması... Her biri bu ortaklıkta, diğer bütün katılımcılarla birleşirken, yine de yalnızca kendi iradesine boyun eğmesi ve ortaklığa katılmadan önceki kadar özgür kalması"*⁷³ ifade eder. Ancak buradaki sorun şu ki, insanların sadece katıldığı toplumdaki hakları varken diğer toplumlardaki insanları konuya dahil etmez. Yani sadece kendi toplumundaki insanları koruma altına alan bir düşüncesi vardır. Bu ifadeler ile Rousseau'nun komüniteryanizm görüşüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. Evrensel olarak bireyleri değil toplum içindeki bireyleri göz önüne almaktadır.

Rousseau'ya göre *"toplumsal antlaşma, kamu ile ilişkiler arasında denk yükümlülükler içeriyor ve bireylerin her biri, kendi kendisiyle bir uzlaşmaya varmış"*

⁷³ Jean Jaques Rousseau, *Toplumsal Sözleşmesi*, Çeviren; Ali Alper, Oda Yayınları, İstanbul, 2013, S.17

gibi, kendisini her iki bakımdan bağıyor."⁷⁴ Bu açıdan baktığımızda insanların özgürlüğünden ve adaletinden söz edebiliriz. Bu da Benhabib'in söylediği gibi yasalar ile insanlar özgürlük anlayışına ulaşabilir düşüncesi ile örtüşmektedir. Fakat Rousseau tam olarak evrensel bir özgürlükten bahsetmediği için, sadece yaşanan toplum ile sınırlı kaldığı için tam olarak Benhabib ile benzer görüşler sergilememektedir diyemiyoruz. Ancak Rousseau'nun görüşü bizi komüniteryanizme yönlendirmektedir.

İnsanların kendilerini belli bir topluma adanması ve bu toplumun içindeki kurallara göre hareket etmesi noktasında oluşan devlet anlayışı ile yurttaşlık düşüncesi gelişmiştir. Bu yurttaşlık kavramı bireylerden bazı özgürlükleri alırken, yaşanan toplum ile birlikte o toplumda bazı özgürlükleri de bireye geri vermiştir. Bunu da Rousseau şöyle ifade eder. "*İnsanın toplumsal sözleşmeyle yitirdiği şey, doğal özgürlüğü ve isteyerek sağlayabileceği şeyler üzerindeki hakkının sınırsızlığıdır; kazandığı ise, yurttaşlık özgürlüğü ve elindekinin sahipliğidir.*"⁷⁵ İnsanlara komüniteryanizm düşüncesi ile özgürlük verildiğini hata toplumdaki haklarının güvence altına alındığı söylenmektedir. Komüniteryanizm ile çoğulcu yaşamın yani toplumun ön plana çıktığı, bireylerin ise toplumdan sonra geldiği açık olarak görülmektedir. Bana göre komüniteryanizm anlayışında bireylere bir yurt içinde özgürce yaşama imkânı sağlanırken, başka yurtlardaki bireylerin hiçbir hakkının güvenliği güvence altına alınamamaktadır. Bütünü parçalara ayıran bir anlayıştır.

Rousseau belirli bir toplumsal düzenin içinde yer alan bireylerin varlığından söz etmektedir. Onun dışındakilerden bahsetmez. "*Toplumsal düzen kutsal bir haktır ve bütün diğerleri için bir dayanak işlevi yüklenir, ancak bu hakkın kaynağı hiçbir zaman doğa değil uzlaşma üzerine kuruludur.*"⁷⁶ İnsanlar için önemli olan belli bir grup içinde olması değil, daha da önemlisi hepsinin bir araya gelerek herkesin birbirini anlaması ve buna uygun yaşam sürdürmeleri, karşılıklı saygının öneminin net olarak varlığından söz edilmelidir. Birey toplumdan yoksun olamaz ama dünyadaki herkesin de bireye birey olarak saygı göstermesi gereklidir. Örneğin; Amerikalı diye saygınlık görmek yerine insan olarak saygınlık görmek ya da siyah olduğu için dışlanmak, hor görülmek yerine insan olarak herkesi eşit görebilmek

⁷⁴ Rousseau, 2013, S.19

⁷⁵ Rousseau, 2013, S.22

⁷⁶ Rousseau, 2013, S.8

insanlık olgusunun en önemli gerekliliği hatta bana kalırsa bir sorumluluğu da haline gelmelidir.

“Herkesin yararına olacak yasama sisteminin ne olduğu araştırılacak olursa, başlıca iki amaçla karşılaşılacaktır: eşitlik ve özgürlük. Özgürlük çünkü bölümsel bağımlılık devletin bütünlüğünden uzaklaştırılmış birer güç olmaktadır; eşitlik çünkü özgürlük onuz olamaz.”⁷⁷

Komüniteryanizm anlayışındaki eşitlik ve özgürlük ifadelerini tam anlamıyla gerçekteşirebiliyor olsaydık eğer toplumlardan değil, bütün insanların özgürlüğünden ve adaletinden söz edebiliyor olurduk. Rousseau’un ifade ettiği komüniteryanizm anlayışı ise komüniteryanizm çeşitleri içindeki liberal komüniteryanizme benzemektedir. Liberal komüniteryanizmde toplumun yararı üzerine kurulmuş bir adaletten söz edebilmekteyiz. Burada evrensel bir adaletten söz edemiyoruz. Liberal komüniteryanizmde birey çoğulcu yaşama ihtiyaç duymaktadır ve topluluk içinde özgürlük gibi düşünceler üzerinde durulmaktadır. Bu da Rousseau’nun komüniteryanizm görüşüne benzemektedir.

Komüniteryanizmde toplumda belirli adalet yasalarının varlığı ve buna paralel olarak sürdürülen bir yaşam alanı oluşturmanın mümkünlüğünden bahsedilmektedir. Birey için önce yasaların varlığı ve bu yasalar altında ezilen bireyden söz edilmektedir. Bu düşünceyi savunan düşünürlerimizden birisi de Sandel’dir. Ona göre; *“adalet, çelişen değerlerin ve birbiriyle rekabet halindeki iyi kavrayışlarının arasındaki çatışmayı her zaman çözmese de, bunları birbiriyle uzlaştıran standarttır.”⁷⁸* Yani Sandel’e göre toplumların bir arada kalmasını sağlayan bir takım kurallar vardır ve bu kuralların bir araya gelmesi ile yasalar oluşmaktadır. Yasalar da adaletin sağlanması toplumdaki sorunları çözerek insanların birbiriyle olan ilişkilerini kontrol altına alarak orta yol bulmaya çalışmaktadır. Toplumdaki genel devlet anlayışı bireyin benliğinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Komüniteryanizmde birey topluma ihtiyaç duymaktadır ifadesini yer almaktadır. Sandel ise bu konuda *“Benliğin öncel birliği öznenin, onu çevreleyen unsurlarca ne kadar ağır bir şekilde*

⁷⁷ Rousseau, 2013, S.52

⁷⁸ Michael J. Sandel, *Liberalizm ve Adaletin sınırları*, Çeviren; A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitapevi, 2014, S. 36

koşullandırılmış olursa olsun, daima benimsediği değerlere ve amaçlara öncel olduğu, bunlara indirgenemeyeceği ve asla tamamen bunlar tarafından oluşturulmadığı anlamına gelir.”⁷⁹ Sandel’in bu ifadesinden anlaşılıyor ki, birey ne kadar benliğine sahip çıkarsa çıksın onu toplumun oluşturduğu genel yargılardan bağımsız düşünülmemeyeceği anlaşılmaktadır. Birey yaşadığı kültüre ve çevreye bir şekilde bağlanır. İnsanlar liberalizmin temelinde olsa bile düşünce yapısı olarak yaşadıkları toplumdan birer parça olarak yaşamlarına devam etmektedirler. Komüniteryanizm bireyi toplum içinde çoğulcu yaşamaya itmektedir.

Sandel’in benimsediği komüniteryanizm görüşü komüniteryanizm çeşitlerinden olan liberal komüniteryanizme benzemektedir. İnsanlar arasında adaletin sağlanması için benliğinden ödün vermesi gerektiği liberal komüniteryanizm de göze çarpmaktadır. Sandel’e göre benliğin temel yapısı ve önceliği hak kavramıdır. Yaşadığımız toplumda adaletin sağlanabilmesi için hak kavramı ile adaletin sağlanabilmesi gereklidir. Biz ne kadar liberalizm gibi düşünmek istesek de adalet ve hak kavramları söz konusu olduğunda bireyin özgürlüğü adaletin sağlanmasından daha sonra gelmektedir. Liberal komüniteryanizm işte tam bu noktada daha net anlaşılmaktadır. Toplumun düşünceleri, içinde bulunulan devletin güvenliği ve adaletinden daha sonra gelmektedir. Bu nedenle Sandel “toplumu karşılıklı avantaj sağlamayı hedefleyen ve işbirliğine dayanan bir girişim olarak görür.”⁸⁰ Buradan da diyebiliriz ki Sandel’e göre toplumun önemli olduğu, içerisinde çıkarların ve karşılıklı anlaşmaların bulunmaktadır. Yani toplum bireylerin ve o toplumdaki insanların karşılıklı çıkarlarına dayanan bir araçtır. Sandel bireylerin toplum sayesinde bir takım haklar elde edebileceğini böylece de toplum olmadan bireylerin haklarının söz konusu olamayacağını düşünmektedir. Liberal komüniteryanizm, bireyin çoğulcu yapıya ihtiyaç duyduğunu söylemektedir.

Komüniteryanizmin üzerinde durduğu konulardan birisi de toplumun ahlaki gelenekleri ile bireysel özgürlükler arasındaki çatışmadır. Bu konu üzerinde duran ise MacIntyre’dir. Ona göre insanların toplumda erdemli bir yaşam sürdürmeleri gerekmektedir. Topluluklar ahlaki olarak çöküş içindedir ve bunu Aristoteles’in de

---

⁷⁹ Sandel, 2014, S. 43

⁸⁰ Sandel, 2014, S. 50

söylediği gibi erdemli bireyler yetiştirerek inşa edebiliriz düşüncesindedir. MacIntyre insanların kişiliklerinin oluşmasında yaşanan toplumların öneminden bahsetmektedir. Ona göre “kişilik taşıdığı rollerden ayrı olarak, hem kişisel hem de toplumsal tarihe sahiptir.”⁸¹ Bu düşünceden anlıyoruz ki bireyi toplumdan ve tarihinden ayrı düşünmemiz olanaksızdır. Komüniteryanizm görüşü de bireyi toplumdan bağımsız düşünmemektedir. Komüniteryanizm bireyin toplum içinde ne kadar özgür olabileceği üzerinden yola çıkmaktadır. Toplum bireyin özgürlüğüne ne kadar yer veriyor? Bütün soru bunun üzerindedir.

MacIntyre’e göre “*toplumsal biçimlenmeden tamamen kopuk, diğer taraftan kendine ait hiçbir rasyonel tarihi bulunmayan kişilik kavrayışı, belli bir soyut ve hayaletimsi karaktere sahip gibi görülebilir.*”⁸² Bireyi toplumdan bağımsız düşünmenin imkânsızlığını bu şekilde ifade etmektedir. Günümüz toplumunda bireylerin ahlaktan, geçmişlerinden uzaklaşması kendi kimliklerine yabancılaşmasına, hatta bireylerin kendilerini bile tanıyamaz hale gelmesi açık biçimde görülüyor. MacIntyre’de bu düşüncelerin ortadan kalkmasını amaç edinmektedir. Bireylerin toplumsal kimliklerine sahip çıkması gerektiğini söylemektedir.

“Gelenek öncesi toplumda, birey kendini ve başkaları onu, üyesi olduğu değişik toplumsal gruplara göre tanımlardır.”⁸³ diye bahseder. Günümüzde ise insanların toplumdan uzak bireysel olarak kendini tanıma ve tanıma çabaları da öne çıkmaktadır. Ancak maalesef toplum birey içinde sindirilmekte koyduğu yasalar ile onu sınırlandırarak özgürlüklerinden yoksun hale getirmektedir. MacIntyre’e göre “*iki farklı yaşam biçimi vardır; bunlardan birincisi içinde bireylerin özgür ve keyfi seçimlerinin egemen olduğu yaşam biçimi, ikincisi ise, içinde bürokrasinin tamamen bireylerin özgür ve keyfi seçimlerini engelleyebileceği şekilde egemen olduğu yaşam biçimidir.*”⁸⁴ Bireylerin her zaman bir topluluğa bağlılığının olduğunu açıkça ifade eden MacIntyre bunun da ayrımını bireylerin toplumda ne kadar özgür olabileceği düşüncesi ile ifade etmektedir. Aslında ilk ayrıma bakar isek; Benhabib’in de

---

⁸¹Alasdair MacIntyre, *Erdem Peşinde, Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, Çeviren: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, S. 56

⁸²MacIntyre, 2001, S. 59

⁸³MacIntyre, 2001, S. 60

⁸⁴MacIntyre, 2001, S.60-61

söylediği gibi bireylerin toplum içinde özgür olmasına imkân sağlanması düşüncesine yani kozmopolitizm görüşüne uygun gibi görünmekle beraber bunun sadece ait olduğu toplum ile sınırlı olması noktasındaki farkı fark edilmektedir. Bunu da insanların kendi ülkelerinde özgürce yaşamasının sağlanması ile kendilerini daha güvende hissedebileceklerini söyleyerek bunun dünya üzerinde geçerliliğinin olmadığını da açıkça belirtmektedir. Ona göre Benhabib'in savunduğu düşünce olan insana insan olduğu için hakların verilmesi, özgür, eşit ve adil biçimde yaşanabilmenin sağlanması imkânsızdır. Hatta böyle bir iddianın savunulmasının bile sonuç alınamayacağını söylemektedir. Ona göre toplum içinde yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi bireylere tanınan iki hak vardır. İnsanlara tanınan haklar toplumun bir parçası olarak görülmektedir. Ona göre "hak kavramı, özerk ahlaksal fail sosyal icadının bir parçası olan bir amaçlar kümesine hizmet için yaratılmış bir kavramdır."⁸⁵ Bu düşünceden de anlıyoruz ki haklar toplum için vardır, bireyler için değil. MacIntyre'nin bu komüniteryanizm görüşü liberal komüniteryanizm ile benzerlik göstermektedir. Liberal komüniteryanizmde bireyin toplumdaki bağımsız olamayacağını söylemektedir. MacIntyre de bireyi toplumdaki bağımsız düşünmemiştir. Hatta hakların bile özerk bireyler için değil toplumlar için olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle onun komüniteryanizm görüşü komüniteryanizm çeşitleri arasındaki liberal komüniteryanizmdir.

Komüniteryanizmi savunduğunu düşündüğüm diğer bir düşünür ise Taylor'dur. Taylor'a göre değişen çağla birlikte bireylerde ve toplumlarda da bir takım değişimler ve gelişmeler olmuştur. Bunun en önemli yanlarından birisi de insanların toplumdaki tamamen uzaklaşması ve daha bireysel, daha özgür yaşama isteği olmuştur. Taylor'a göre; "*modernliği ifade eden ilk kaygı bireycilik olarak görülür. Bireycilik birçok insana göre modern uygarlığın en büyük kazanımı. İnsanların kendi yaşam tarzlarını saptama, benimseyecekleri inançları bilinçli olarak seçme, atalarının kullanmadığı çok çeşitli yollarla yaşam biçimlerini belirleme hakkının bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz.*"⁸⁶ Aslında Taylor bireyciliğin, birey olarak yaşamın önemine vurgu yapmaktadır. İnsanların birey olarak haklarının olabilmesi

---

⁸⁵ MacIntyre, 2001, S. 113

⁸⁶ Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, Çeviren; Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, S. 10

kendi yaşam biçimlerini kendi belirleyebilmesi en doğal hakkıdır. Ve bu hakları insanlar kullanabilmelidir. Komüniteryanizmde de bireyin kendi akli yetenekleri ile özgürce yaşayabileceğine olanak vermektedir. Bu açıdan Taylor'un düşünceleri komüniteryanizm ile uyusmaktadır diyebiliriz.

Yaşanılan dünya içinde birey tek başına var olabilir ama gereksinimlerini tek başına devam ettiremez. Bireyin gücü her şeye tek başına yetebilecek güçte değildir. Bireylerin kendi yaşam biçimlerini seçme ve belirleme hakları vardır. Her insan toplum içinde kendi farklılığını yaratmak ve onunla yaşamak ister. Her bireyin bunu istemesi normaldir. Ancak birey her ne kadar kendi farkındalığını yaşamak istese de kendi düşünce ve anlayışların bağlandığı belli bir geçmiş veya toplum anlayışı bulunmaktadır. İnsanların bir arada kalabilmesi için bazı kurallara ihtiyaçları vardır.

Bireyler özerk yaşama istediğini dile getirerek toplum içinden kendisini soyutlamaktadır. Bunu da Taylor şöyle ifade eder; "*Bireyciliğin karanlık yanı benlik üzerine odaklanmadır; bu da yaşamlarımızı tatsızlaştırır ve daraltır, anlamını azaltır, başkalarına ya da topluma karşı daha kayıtsız hale getirilir.*"⁸⁷ Taylor bu düşünce ile insanların daha narsis bir anlayışa bürünerek birbirinden uzaklaşacağını daha tekil düşünerek toplumdan soyutlanabileceğini ifade etmektedir. Her bireyin toplumdaki görüşü önemlidir. Ancak bireyler toplumsal yaşamı bozacak ya da toplum yapısına zarar verecek olursa o zaman bireylerin görüşleri daha geride kalır. Bir devletin zarar görmeden bireylere eşit haklar sağlayarak yaşaması önemlidir. Birey olarak yaşayabilmek ve ihtiyaçlarını kendi istediği yaşam biçimini istediği gibi şekillendirmek komüniteryanizm içinde önemlidir. Bir toplum içinde bireyin kendinden tamamen ödün vermesi ve sadece toplum yapısına, isteklerine göre yaşaması mümkün değildir. Fakat insanlar toplum içinde olabilmesi mümkün şeyleri ister ve buna uygun davranabilirlerse hem toplum içinde hem de birey olarak kendini daha rahat ifade edebilmeye olanak sağlanmış olur. İnsanları liberalizmden uzaklaştırarak toplum içinde insanı ele alabiliriz. Bu da Benhabib'in kozmopolitanizm görüşü ile olur.

Taylor'a göre "*bireycilik, benlik üzerinde odaklanmayla benlik ötesi daha büyük meseleleri – dinsel, siyasal, tarihsel meseleleri- dışlamayı hatta bunlara kayıtsızlığı*

---

⁸⁷ Taylor, 2011, S. 12

bir arada barındırıyor. Sonuçta yaşam daralıyor ve sıradanlaşıyor.”⁸⁸ Sadece kendini düşünerek yaşamı belirlemek ve de bunun üzerine bir yaşam felsefesi benimsemek sadece insanların düşünmesini kısaltacaktır ve yeniliklere açık kalmayı önleyecektir. İnsanların duvarlar örerek tek bir düşüncenin etrafında toplanarak kendi doğrularının dışına çıkmayacak duruma gelmesi herkesi zor duruma sokar. Çünkü bu durumda birbirine saygı duyma yetisini kaybetmemiz mümkündür. Kendi doğrusu dışında başka doğruları olmayan insanlarla anlaşmak zordur. Taylor’un ele aldığı bu komüniteryanizm görüşü ise komüniteryanizmin çeşitlerinden olan evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm ile benzerlik göstermektedir. Çünkü evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm, liberalizmin aksine toplumda sadece bireyi değil, toplum içindeki bütün bireyleri eşit gören bir anlayıştır. Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm belli amaçlarla bir araya gelen toplulukları belirtir. Böylece insanları tekillikten çıkartarak çoğulcu bir yapıya bağlı hale getirir. Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizmde belli bir kültüre, belli bir inanca ait olma anlayışlarına da yer verilir. Bu nedenle topluluk üzerine kurulmuş bir anlayıştır.

Tablo 2.1. Komüniteryanizmin Üç Çeşidi ⁸⁹

	<i>I.</i> <i>Tözcü, tutucu</i> <i>komüniteryanizm</i>	<i>II.</i> <i>Liberal</i> <i>komüniteryanizm</i>	<i>III.</i> <i>Evrenselci,</i> <i>eşitlikçi</i> <i>komüniteryanizm</i>
<i>1. Antropoloji,</i> <i>İnsan Profili</i>	<i>Birey</i> <i>sıkı biçimde</i> <i>toplulukla</i> <i>bütünleşmiş</i>	<i>Birey</i> <i>çoğulcu yaşam</i> <i>biçimlerine</i> <i>ihtiyaç duymakta</i>	<i>Otonom</i> <i>birey, genel</i> <i>akli</i> <i>yeteneklilik</i>
<i>2.Özgürlük</i>	<i>Topluluk içinde</i> <i>makul yaşam</i> <i>şürdürme’-ye</i>	<i>Topluluk</i> <i>‘içinde’</i> <i>tatmin ve</i>	<i>Topluluk ‘-tan</i> <i>özgürlük’</i>

⁸⁸ Taylor, 2011, S. 20

⁸⁹ Brugger Winfried, “Anayasa Teorisi Olarak Komüniteryanizm”, Çeviren: Osman Can, *E-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Mayıs, 2002, Sayı:3, Paraf 11

<i>anlayışı</i>	<i>özgürlük'</i>	<i>'özgürlük'</i>	<i>yoluyla tatmin</i>
<i>3. Geleneksel yaşam biçimlerinin yaşamın sürdürülmesindeki rolü</i>	<i>Kurucu eğilimli; önceden mevcut; 'ends prior to self'</i>	<i>Araçsaldan kurucuya kadar; önceden mevcut veya sonradan sunulu</i>	<i>Daha çok araçsal; seçim özgürlüğü sunulmuş; 'self prior to ends'</i>
<i>4. Ahlak kavramı</i>	<i>Geleneklerin, etik uygulamaların, geleneksel ahlakın üstünlüğü</i>	<i>Geleneksel ile refleksif ve eleştirel ahlakın karşılıklı mücadelesi</i>	<i>Refleksif ve eleştirel ahlakın, geleneksel ahlaka üstünlüğü</i>
<i>5. Ahlaki normların meşruiyeti; principium dijudicationis</i>	<i>'olan'a, 'iyi' ve 'adil'in somut cevherine dayanma; partiküler; içperspektif; marjinal genelleştirme</i>	<i>Tatmin yapıları üzerinde 'olan'ın 'olması gerekene' dayanması; partiküler ve genel; 'içten dışa doğru'; aşamalı genelleştirme</i>	<i>Soyutlama, yöntemleştirme, söylem yoluyla 'olması gereken'e dayanma; 'dıştan doğru'; genişleyici genelleştirme</i>
<i>6. Ahlaki normlara uyum; principium executionis'i sağlayıcı olarak</i>	<i>Somut dayanışmacı ilişkiye bağlılık</i>	<i>Somut dayanışmacı ilişkilerin içkinliği ve aşkınlığı</i>	<i>Tüm insanların aklına ve yetkinliğine çağrı</i>
<i>7. Topluluk-Adalet ilişkisi</i>	<i>Topluluk adaleti ikame eder ya da tanımlar</i>	<i>Topluluk ve adalet dengede tutulmalı</i>	<i>Evrensel adalet partiküler topluluğu ikame eder ya da ona üstünlük sağlar</i>
<i>8. Kolektif hedefler-bireysel haklar ilişkisi</i>	<i>Kolektif hedeflerin önceliği</i>	<i>Kolektif hedeflerle bireysel hakların dengelenmesi</i>	<i>Bireysel hakların üstünlüğü</i>

9. Kamusal genel yarar anlayışı	Birincil olarak geleneksel yaşam biçimlerine saygı ve destek, ikincil olarak genel özgürlük ve eşitlik hakları	Özel yaşam biçimlerine saygı ve desteklenmesiyle genel özgürlük ve eşitlik hakları arasında denge	Tüm insanlara ve gruplara eşit oranda saygı duyulması ve desteklenmesi; yaşam biçimleri karşısında tarafsızlık
10. Azınlıkların statüsü	Çoğunluk statüsüne ayrıcalık	Tanınmak için açık ve uygar mücadele	Azınlık statüsüne ayrıcalık
11. İnsanların birbirlerine karşı sorumluluğu	Birincil olarak ahlakın yakın dairesi	Sorumluluğun dairesel teorisi, ahlakın yakın dairesinden uzak dairesine aşamalandırılmış biçimde	Birincil olarak ahlakın uzak dairesi
12. Kişi kavramının ağırlık merkezi	Somut kişilik	Somut kişilik ve soyut hukuksal kişilik	Soyut hukuksal kişilik
13. Politik entegrasyon istikrar sağlayıcı olan	Tözcü uyuşum ve/veya demokratik katılım	Demokratik katılım ve en azından kısmi tözcü uyuşum	Demokratik katılım ile eşit özgürlük ve eşitlik hakları

2.2.Seyla Benhabib'in Komüniteryanizm'e Bakış Açısı

Komüniteryanizm, bireylerin belirli bir gruba bağlı olarak o grup içinde yaşamlarını sürdürdüklerini ele alan bir görüştür. Benhabib ise genel olarak bireyleri belirli bir alanda sınırlandırmaktan uzak tutarak onları tüm dünya üzerinde eşit bir biçimde yaşamalarına imkân sağlanması amaç edinilmiştir. Bu açıdan baktığımız zamanda Benhabib'in düşünce biçimine maalesef komüniteryanizm uymamaktadır. Fakat liberal komüniteryanizm görüşünde birey toplum içinde yaşamaya ihtiyaç duyar fakat bu toplum içinde özgürlüğünden yoksun yaşamaması gereklidir anlayışı vardır. Bu düşünceyle Benhabib'in düşüncelerini bağdaştırabiliriz.

İlkçağlardan günümüze kadar gelen belli bir gruba ait olma isteği hala devam etmektedir. Her insanın inancı, dili, dini, etnik kökeni olması düşüncesi ile kurulan bu gruplar komüniteryanizm anlayışı ile bağdaşmaktadır. Fakat var olan bu toplulukçu yaşam ile insanların birbirlerine sınırlar çizdiği, benzer olanların bir arada olduğu, farklı olanların ise kabul görmediği açıkça göze çarpmaktadır. Aynı dili konuşmuyorsa bizden değildir düşüncesi neredeyse bütün topluluklarda hakimdir.

Platon'un devlet yönetiminde kendi devletindeki insanları bile belirli bir sınıfa ayırması göze çarpan en önemli durumlardan birisidir. Benhabib ise insanların belirli gruplara ayrılması ile ilgili olarak "tüm insanlara bir topluluğun mensubu ve bu topluluğun korunması altına bulunmaya hak kazanmış kişiler olarak muamele edin"⁹⁰ der. Eğer insanlar belirli bir topluma ait iseler o toplumdaki bütün haklarını güvence altına alabilmelidirler. Benhabib insanların "hak sahibi kişiler olma statüsünü, topluluğa üyeliğinin kabul görmesine bağlıdır ki bu da arizidir."⁹¹ İnsanların belirli haklara sahip olması içinde bulunulan devletin, toplumundaki insanlara tanıdığı haklar ile ortaya çıkacaktır. Platon'un insan kendine yetemediği için devlete ihtiyacı vardır düşünce ile insanların devlet sayesinde daha rahat yaşam sürmesine olanak sağlanacaktır düşüncesine çıkılmaktadır. Fakat bu ifadenin doğru olmadığını düşünüyorum. Çünkü yasalar ile insanları daha çok sınıflara ayırarak bireylerin tam haklar elde edemediği açıktır. Oysa Benhabib toplum da olsa birey de olsa herkesin

⁹⁰ Seyla Benhabib, *Eleştiri, Norm, Ütopya*, Çeviren: İsmet Tekerek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, S. 66

⁹¹ Benhabib, 2005, S. 67

adil yaşam sürmesini amaç edinmiştir ve bunun için evrensel yasalar ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Komüniteryanizm görüşünün açık bir biçimde görüldüğü filozoflarımızdan birisi de Aristoteles'tir. Ona göre insanların bir araya gelmesiyle topluluklar, toplulukların bir araya gelmesi ile de devletler meydana gelir. İnsanların birbirlerine ihtiyaç duyduğunu o yüzden toplumdan ayrı düşünülemediğini söylemektedir. İnsanın siyasi bir varlık olduğunu ifade eden Aristoteles, insanın her zaman topluma ve devlete ihtiyacı vardır. Çünkü insan kendi işlerini yapmaya yetebilecek güçte değildir. Aynı zamanda var olan devletler insanlar için belirli haklar belirler ve bu haklar dışında elde edebileceğimiz haklarımızın olması mümkündür düşünce söz konusudur. Benhabib'in bu noktada söylediği şey ise; insanların toplumda olduğu sürece elde edeceği haklar her zaman söz konusu olacaktır. İnsan toplumdan bağımsız düşünülme bile insanların eşit, özgür biçimde o devlette yaşayabilmesi için gerekli olan hakları sadece devletin ya da toplumun belirmesi gerekliliğinden çok, o toplumdaki bireylerin söz sahibi olması gereklidir düşüncesi vardır.

Komüniteryan görüşü ile ele aldığımız bir diğer düşünürlerimizden Rousseau ise toplumdaki her bireyi belirli bir sözleşme etrafında toplayarak insanlara sınırlar çizmiştir. Rousseau "topluluğun üyeleri, topluluk haline geçişte, bütün mal varlıkları ve bütün güçleriyle kendini topluluğa adar"⁹² der. Bu da demek oluyor ki bireyler topluluklarda kendi haklarını korumaktan çok devletin korunması hakkını elde etmiş olacaktır. Yani bireylerin toplumdaki can, mal güvenliği geri plana düşmektedir. Oysaki kendini güvende hissetmeyen birey neden devletini korumak için kendi mallarından vazgeçsin ki? Benhabib ise bireylerin hakları ile ilgili olarak insanların hak elde edebilmeleri için illa bir topluma ya da devlete dahil olmasına gerek olmadığını söyler. Ona göre insan olmak zaten hak elde etmek için yeterlidir. Bu nedenle devletin toplulukların mal varlığına sahip olması değil, asıl bireylerin o devlette haklara, mallara sahip olabilmesi gereklidir.

Kozmopolitanizm görüşünde eleştirilen bir düşünce ise bireycilik anlayışının olduğudur. Birey gelişen ve değişen çağla beraber toplumdan uzaklaşmıştır ifadesi eleştirilmektedir. Bunun başında gelen filozofumuz ise Taylor'dur. Taylor

---

⁹² Rousseau,2013, S. 23

“insanların eskiden kendilerini büyük bir düzenin parçası hissederdiler”⁹³ der. Bu düzenden kasıt evrendeki, toplumdaki düzendir. Ancak gelişen çağla beraber Taylor’a göre düzen çöküş içine girmiştir. Bunu eleştiren Taylor bireyselleşen insanın dininden, dilinden, kültüründen ve geleneklerinden uzaklaşarak kendisini topluma kapatmasının yanlışlığından bahseder. Bu nedenle komüniteryanizm görüşünü benimser. Fakat Benhabib kozmopolitanizm düşüncesini savunurken bireyi toplumdaki uzaklaştırmayı amaç edinmemiştir. O bireyi toplum içinde ele alarak haklarının korunması gerektiğinden bahsetmektedir. Benhabib bireylerin özgür ve adaletli haklara sahip olması düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir. “Haklara sahip olma düşüncesini, her insanın dünya camiası tarafından bir hukuki şahıs olarak tanınma ve korunma iddiası olarak anlaşılması gerektiğini öneriyorum”⁹⁴ der. Bu ifadeden de anlıyoruz ki bireysel olarak haklardan değil bütün dünya üzerinde tanınması gereken haklar olarak ifade edilmektedir.

Komüniteryanizm görüşü ile ele aldığımız filozoflarımızdan birisi de Sandel’dir. Sandel’i bu görüşe götüren ise iki filozofumuz vardır. Bunlardan birisi Kant diğeri ise Rawls’dır. Sandel Kant’ın bireyin özgürlüğü ve adaletli bir yaşam sürmesi için ahlaki bir özne gibi görünmesi fikrinden yola çıkarak, insanların ahlaki olarak en iyiyi istemesi gereklidir fikri bağlamında komüniteryanizm fikrine sahip olmuştur. Aynı zamanda Rawls’ın öne sürdüğü Bilmezlik peçesi düşünce ile herkesin benliklerini dışarıda bırakarak adaletin sağlanması için bir araya gelmesi tezinden yola çıkarak komüniteryanizm görüşüne sahip olmuştur diye biliriz. Her ikisini de eleştiren Sandel Kant’ın bireyin ahlaki olanı istemesi fikrinin toplum yararına olacağını düşünmektedir. Rawls’ın bilmezlik peçesi görüşünün de bireyi dışarıda tutması ve toplum için en adil olanın seçilmesi düşüncesinin olduğunu düşünen Sandel bu nedenle komüniteryanizm görüşünü benimsemektedir diyebiliriz.

Komüniteryanizm görüşü ile değerlendirdiğimiz diğeri bir düşünürümüz ise MacIntyre’dir. MacIntyre’de Aristoteles gibi insanların erdemli olması gerektiğinden bahseder. İnsanların toplumdaki kopuk düşünülmemeyeceğini söyler. Her insanın belirli bir geçmişi, tarihi vardır. Bu nedenle insan toplumdaki bağımsız ele alınamaz fikrini benimsemektedir. Benhabib de zaten bireyi toplumdaki ayrı düşünmemektedir.

---

⁹³ Taylor, 2011, S. 10

⁹⁴ Benhabib,2013, S. 33

Sadece her bireyin eşit haklar ile yaşamasına saygı duyulması gerekliliğinden bahsetmektedir.

Benhabib'in amacı bir bireyin diğerinden farksız olduğunu, bir grubun diğer gruptan, bir ülkenin diğer ülkeden farksız olduğunu ve eşit olması gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. *"Toplumun bir kesimini diğer bir kesim ve ya kesimlerin eşitsizlik ve adil olmayan baskılardan korumak da aynı derece önemlidir."*⁹⁵ İster bir topluluk olsun isterse birey hiç biri özgürlükten ve adaletten yoksun bir yaşam sürdüremez. Benhabib de bu düşüncededir. Bu konuda Benhabib'de şöyle söylemektedir. *"Çoğulun yalnızca etnisite, milliyet, ırk veya din gibi doğuştan gelen gruplar kanalıyla kurulması şart değildir. Ancak söz konusu atıf örgütlenme yoluyla aşıldığı zaman ve insanlar kamusal alanda ortak bir amaç için bir araya geldiği zaman çoğulluktan bahsedilebilir."*⁹⁶ Benhabib insanları bir araya getiren şeyin din, dil, ırk olmaktan ziyade belirli bir özgürlük ve adalet anlayışıyla devletlerin içerisinde ortak amaçlar içerisinde bulunabileceğini söylemektedir. Toplum içinde insanları çoğunluk olarak ele alırken bireysellikten de ödün vermemek evrensel-eşitlikçi komüniteryanizmin de amacıdır. Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizmde bireyler için topluluktan kendi özgürlük düşüncesi ile var olabilirler ifadeleri yer alır. Benhabib kozmopolitanizm görüşünün savunurken toplumdaki bağımsız bir birey düşünmemiştir. Tabii ki birey toplum içerisinde adil ve özgür yaşama hakkını elde etmelidir anlayışındadır. Yani "kozmpolitanizmi savunan insan hem evrenselci hem de çoğulcu olmak zorundadır."⁹⁷ Eğer bu düşüncüyü kabul eder isek, kozmopolitanizm ile arasında benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü *"liberal komüniteryanizm, bireyin, toplumun ve toplumsal kurumların ahlaki gelişmelerini sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların neler olduğu, bu gelişim sürecine engel olan etkenlerin nasıl ortaya çıkartılıp tedavi edilebileceği sorularını, yaptığı analizlerin ve tekliflerin merkezine koyuyor olması sebebiyle bir ahlak düşüncesidir."*⁹⁸ Bireyin de toplumunda haklarının var olduğunu, aynı zamanda toplumda ya da bireyde var olan sorunların çözüme kavuşturulması için ikisine de aynı özenin gösterilmesi konusunda özen gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu açıdan

---

⁹⁵ Karadağ, 2003, S.192

⁹⁶ Benhabib, 2013, S. 75

⁹⁷ Cevat Özyurt, "Toplumu Yeniden Düşünmek: Kozmopolitanizm ve Çok kültürlülük", VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Aydın, Ekim, 2009 S. 81

⁹⁸ İmamoğlu, Sayı(2013\7, 97-160), S. 104-105

baktığımızda liberal komüniteryanizmle Benhabib'in uyuşuyor gibi görünse de bu düşünceler tam olarak yeterli değildir. Çünkü Benhabib bireyi bir bütün olarak tüm hazları, duyguları ile özgürce o toplum içinde görmek istemektedir. Oysa liberal komüniteryanizmde birey toplum ile özgürdür ifadesi yer almaktadır.

Komüniteryanizm bireyi belli bir gruba bağlı olarak değerlendiriyor fakat liberal komüniteryanizm, kozmopolitanizmle benzer olarak bireyi toplum içinde ele alarak değerlendirmektedir. Bu açıdan birbirlerine benzerdir. Liberal komüniteryanizme göre insanlar yaşam tarzları itibarıyla belirli bir grupta yaşamak zorunda kaldıkları için insanın sosyal bir varlık olduğunu bunu nedenle tekrar onu belli kalıplara sokarak gruplara ayırmanın gereksiz olduğunu söylemektedir. Liberal komüniteryanizm aynı zamanda bireyi de toplum içinden hem uzak tutmakta hem de birey olmasından yoksun bırakmamaktadır. Bu nedenle de kozmopolitanizm bakış açısıyla yakından ilişkidir. “Benhabib’e göre temsili liberal demokrasi bireysel hak ve özgürlükleri öncelerken gerçek ideal bir demokrasi ise bireysel hak ve özgürlüklerin yanı sıra müzakere çerçevesinde farklı kimliklere dayalı ve bunlardan oluşan sivil toplum yapılarının yürütüleceği kolektif eylem öngörmektir.”⁹⁹ Benhabib bireyi öncelerken aslında liberal değildir sadece bireyin benliğine hitap etmemektedir, bireyin yaşadığı alan içindeki hak ve özgürlüklerin korunmasını söylemektedir. Çünkü hangi şartlarda olursak olalım günümüz dünyasında toplumdan uzak bir yaşam sürdürmemiz imkansızdır. Birey toplumla vardır ve bireyin kimliğini oluşturan da toplumdur.

Benhabib “liberalizmdeki en önemli söyleşisel ise kısıtlanım yansızlığıdır”¹⁰⁰ der. O halde liberal komüniteryanizm yansız toplulukları ele alarak onların haklarının korunması, adil ve eşit yaşam şartlarının oluşmasını sağlamayı amaçlar da diyebiliriz. Benhabib demokratik ve evrensel ilkelerin hakim olduğu bir alan elde etmeyi amaçlamıştır.

“Demokratik toplumun her yerde geçerli kurucu unsurları olarak kabul edilen düşünce özgürlüğü çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik temel

⁹⁹ Gürbüz Özdemir, *Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi, Yönetim ve Ekonomi*, 2013, Cilt:20, Sayı:1, S. 80

¹⁰⁰ Benhabib, 1999,S. 133

haklara ilişkin sınırlamaların haklılığını belirlemede önemli bir değerlendirme ölçütüdür.”¹⁰¹

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Benhabib’in de aynı zamanda söylediği gibi demokratik ve evrensel ilkeler ile toplumun daha adil ve adaletli bir yaşam sürmesine imkan sağlanabilir. “Liberal komüniteryanizm göre kişinin kararlarının değerli kabul edilmesi ve bunlara saygı gösterilmesi bu kararlarının kendisinin ve toplumun ahlaki gelişimine katkıda bulunuyor olması şarttır.”¹⁰² Bireyin kararları ve toplumun içinde bireye olan saygı ve hoşgörü düşüncelerine bakarsak eğer kozmopolitanizm de bireyin toplum içinde saygı ve hoşgörü içinde yaşayabilmesi konuları ortaktır. Bu nedenle kozmopolitanizm gibi liberal komüniteryanizm de bireyi toplum içinde öznel olarak görebilmeyi amaç edinmektedir diyebiliriz.

Ancak liberal komüniteryanizm ile Benhabib’in düşüncesinin benzemesinin yanında Benhabib’e daha yakın bir düşünce daha vardır ki o da Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm görüşüdür. Bu anlayışa göre birey daha özgür ve akli yeteneklerini daha doğru bir şekilde kullanabilme yetisine sahip olabilmektedir. Aynı zamanda insanları belli kalıplara sokan o geleneksel ilkeleri bir kenarda tutarak, daha çok bütün insanlara saygı ve hoşgörünün olması gerekliliğinin de altını çizmektedir. Benhabib’e göre farklılıklarımız birbirimizi dışlamaması gerektiğini, tam tersine farklılıkların birbirimizi tamamlaması gerektiğini söylemektedir. Bu düşünceyle benzer olan MacIntyre, insanları toplumsal baskıların ya da insanları toplumda belli bir karaktere sokan durumlar nedeniyle özgürce yaşayamadıklarını söylemektedir. İnsanlar yaşadıkları toplumların onlara verdikleri kimliklere ister istemez bürünmekte ve o şekilde yaşamaktadırlar diye ifade etmektedir. Ona göre “insanlar kafasındaki ve yüreğinde taşıdığı inançlar başka, rolünün gerektirdiği veya ifade ettiği inançlar başkadır.”¹⁰³ der. O halde toplumların, kültürlerin, inançların insanları sınırlandırdığını kabul edebiliriz. Benhabib ise, insanların belirli rollere girmeye gerek kalmadan duygu, düşünce ve inançların özgürce yaşayabilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan bakar isek, evrensel eşitlikçi komüniteryanizm görüşünün Benhabib’in görüşüne yakınlık gösterdiğini daha açık bir biçimde söyleyebiliriz.

¹⁰¹ Abdurrahman Eren, “Özgürlükler Mekanı Olarak Kamusal Alan”, *AÜEHFD*, C. IX, s:3-4,2005, S. 120

¹⁰² İmamoğlu, Sayı(2013\7, 97-160), S. 98

¹⁰³ MacIntyre, 2001, S. 54

Liberal komüniteryanizm bireyin toplumla beraber özgürce yaşayabileceğini ifade etmiş olsa da, evrensel- eşitlikçi komüniteryanizm bireyi kendi yaşamı içinde daha aktif ve özgürce olmaya odaklamaktadır. Bu nedenle Benhabib'e benzerlik gösteren düşünce anlayışının evrensel eşitlikçi komüniteryanizm olduğunu söyleyebiliriz. İlk başta Benhabib'in amacının bireylerin özgür yaşayabilmesi için evrensel yasalara ihtiyaç duyduğundan bahsetmiştik. Evrensel- eşitlikçi komüniteryanizm anlayışı da bireyin özgürlüğünün ve evrensel adaletin olması gerektiğini söylemektedir. Bu nedenle Benhabib'e yakın olduğunu ifade edebiliriz.

Ancak liberal komüniteryanizmin bu kadar bezemesinin yanında, Benhabib'in görüşünü daha yakından benzeştirebildiğimiz bir düşünce daha vardır. Bu da evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm anlayışdır. Bu anlayışa göre birey daha özgür ve akli yeteneklerini daha doğru bir şekilde kullanabilme yetisine sahip olabilmektedir. Aynı zamanda insanları kalıplara sokan o geleneksel ilkeleri bir kenarda tutarak, daha çok bütün insanlara saygı ve hoşgörünün olması gerekliliğinin de altını çizmektedir. Benhabib'e göre farklarımızın birbirimizi dışlamaması gerektiğini, tam tersine farkların birbirimizi tamamlaması gerektiğini söylemektedir. Bu düşünceye sahip olan MacIntyre insanları toplumsal baskıların ya da toplumda belli bir karaktere sürükleyen durumları nedeniyle özgürce yaşayamadıklarını söylemektedir. İnsanlar yaşadıkları toplumların onlara verdikleri kimliklere ister istemez bürünmekte ve o şekilde yaşamaktadırlar diye söylemektedir. "İnsanların kafasındaki ve yüreğinde taşıdığı inançlar başka, rolünün gerektirdiği ve ifade ettiği inançlar başkadır."¹⁰⁴ O halde toplumların, kültürlerin, inançların, insanları sınırladığı bir gerçektir. Buna karşın Benhabib ise insanların belirli rollere girmeye gerek kalmadan duygu, düşünce ve inançların, özgürce yaşayabilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında MacIntyre ile benzerlikleri vardır.

Liberal komüniteryanizm bireyi toplumla beraber özgürce yaşayabileceğini ifade etmiş olsa da, Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm bireyi kendi yaşamı içinde daha özgür olmaya odaklamaktadır. Bu nedenle Benhabib'e uyan düşünce anlayışının evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm olduğunu söyleyebiliriz. İlk başta Benhabib'in bireyler için evrensel yasalar koyma çabasından bahsetmiştim. O yüzden evrensel-eşitlikçi komüniteryanizmin görüşleri ile benzerlik olması açıktır.

---

¹⁰⁴ MacIntyre, 2001, S. 54

Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizmi savunduğunu söylemiş olduğumuz Taylor bireyin özgürlüğü için şöyle söyler; “kendime karşı dürüst olmam demek kendi özgürlüğüme karşı dürüst olmam demek ve sadece ben berraklaştırabilir, yalnız ben keşfedebilirim.”¹⁰⁵ Bu ifadesi ile bireyin özgürlüğü için hem dürüst olması hem de bunu yapabilecek kişinin kendisi olması gerektiğini söylemektedir. İnsanları belli kalıplardan dışarı çıkartabilecek olan yine bireylerin kendisidir. Eğer birey kendisini yeterince tanıyabilir ve ne istediğini bilirse özgürlüğüne de ulaşabilir. İnsanı insan yapan da budur. Benhabib’e göre de insanı özgür yapacak olan yine insanın belli gruplara üye olması değil, onun birey olarak özgürce düşünceleri söyleyebilmesi ve uygulayabilmesidir. Bu nedenle Taylor ile benzerlik gösterdiğini söyleyebilir aynı zamanda evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm ile kozmopolitanizmin bu yönlerinin benzer olduğunu söyleyebiliriz. Benhabib’in savunduğu görüş ile evrensel-eşitlikçi komüniteryanizmin savunduğu düşünceler birbirine paraleldir. İkisi de bireyin özgürlüğü ve kendisini daha net gerçekleştirebilmesi için uygun ortamın sağlanabilmesini amaç edinmektedir. Liberal komüniteryanizm ile bireyin özgürlüğü ön planda demiştik ancak bu özgürlük toplum içinde bireye tanınmış bir özgürlüktür. Fakat evrensel-eşitlikçi komüniteryanizme göre birey daha ön plandadır ve bireyin akli ile başaramayacağı bir şey yoktur diye ifade edebiliriz. Aynı zamanda toplumun özgürlüğünden daha çok bireyin özgürlüğü ön planda olduğu için evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm ile Benhabib’in düşünceleri daha yakındır. Kozmopolitanizm görüşünde de bireyin özgürlüğü üzerinde durulmaktadır.

Yaşadığımız dünya içinde insanların birbirlerine ihtiyaç duyduğu aşıkardır. İnsanlar belli bir toplumda olduğu sürece birilerine bir takım gereksinimler için ihtiyaç duyacaktır. Taylor’a göre de “kendimizi gerçekleştirmek için ilişkilere gereksinimimiz olacaktır, ama tanımlamak için olmayacaktır.”¹⁰⁶ Ona göre bireyin kendisini gerçekleştirebilmesi için yine kendisine ihtiyacı vardır. Toplumda çoğulcu ilişkiler her zaman yer almaktadır. Bunun için bireylerin belli bir gruba ait olması gerekmez. Fakat insanın kendi özgürlüğü, akli ile istediği her şeyi özgürce yapabilmesi ile her şey mümkün olabilmektedir. Benhabib’in de amacı insanların kendi istediklerini özgürce yapabilmesine olanak sağlanması olduğu için bu açıdan birbiriyle ilişkilendirebilmekteyiz.

---

¹⁰⁵ Taylor,2011, S. 32

¹⁰⁶ Taylor, 2011,S. 35

Evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm’de tüm insanlara, gruplara eşit oranda saygı duyulması ve hepsine karşı tarafsız olunması anlayışı vardır. Taylor’a göre de; *“toplumsal düzeyde en önemli ilke adil olmak. Bu ilke herkese kendi kimliğini geliştirebilmesi için eşit şans verilmesini gerektirir ki, bu kimlikle ne biçimde ilgisi olursa olsun, ister cinsiyete, ister ırka, ister kültüre, ister de cinsel eğilime ilişkin olsun farklılıkların evrensel olarak tanınmasını içerir.”*¹⁰⁷ Bu ifade ile evrensel eşitlikten söz etmemiz mümkündür. Benhabib de bütün kozmopolitanizm görüşünde bireylerin evrensel eşitliğinden, herkese adil biçimde yaşam sunulması gerektiğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda adil yasalar ile her bireyin eşit biçimde olması gerektiğine vurgu yaptığını daha önce de söylemiştim. Evrensel- eşitlikçi komüniteryanizm grupların varlığını da bireylerin birey olmasını da kabul edip bütün bunların tamamının adil biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. O halde bu düşüncenin kozmopolitanizmden ve Benhabib’in söylemiş olduğu herkese eşit yaşamdan ne farkı vardır ki? Her iki düşünce de bireylerin haklarının korunmasından söz edebiliyoruz bunun dışında toplumların da haklarının olabileceğinden söz edebiliyoruz. Adil biçimde herkesin değerlendirilebileceğini, insanların aklı ile kendilerini gerçekleştirebilmelerine imkan sağlanabilmesi gerektiğini, insanın insan olarak değer görmesi gerektiğinden, bunu ilk olarak insanın kendisine değer vererek yapabileceğinden bahsedebilmekteyiz. Bu nedenle evrensel-eşitlikçi komüniteryanizm ile Benhabib’in birçok noktada benzer ifadeler kullandığını rahatlıkla söyleyebilirim.

---

¹⁰⁷ Taylor, 2011, S. 47

SONUÇ

Kozmopolitanizm, bireyin özgürlüğünü temel alan bireyin her nerede ve ne şartta olursa olsun hiçbir bireyden farklı olmadığını ve özgürce istediği ülkede saygı ve hoşgörü ile yaşayabilmesini ifade eden bir görüştür. Kozmopolitanizm bütün evreni ele alarak hatta bütün insanları değerlendirerek kendisini ifade eder. Kozmopolitanizme göre birey toplumda var olan ve başka hiçbir şeye gerek duymadan yani özgürlük ve eşitlik şartlarına göre dünyanın herhangi bir yerinde rahatça yaşayabilmesine olanak sağlanması gerektiği ifade eden bir anlayıştır. İlkçağlardan itibaren başlamış olan bu anlayış tüm insanların özgürlük arayışı zaman zaman toplumda kendine yeterince yer bulamamıştır. Yaşanılan çağlarla beraber değerlendirirsek eğer bireyden daha çok toplumlar ve devletler hatta devletlerarası çıkar çatışmaları daha çok göz önünde olmuştur. Birey her zaman geri planda kalmıştır. Bu yüzden insanlara tüm dünya üzerinde eşit hakların sağlanacağı bir ortam tam olarak oluşturulamamıştır. Hatta insanlar ırklarına, renklerine, ülkelerine, dinlerine v.b. ayrılarak daha çok farklılaşması ve birbirlerini düşman görmelerine sebep olmuştur. Batı ülkelerinde zenci olmak sorunken, doğu ülkelerinde de beyaz olanlar sömürgeci kötü gibi gözle görülmektedir. Bu yüzden dünya vatandaşlığı, eşitliği gibi haklar maalesef toplumda kendisine pek yer bulamamıştır. Bunun sebebi olarak da insanlar kendi içlerinde düşüncelere veya yaşam biçimleri gibi durumlarına göre gruplar oluşturulmasına sebep olmuştur. Bu da komüniteryanizmin başlangıcıdır. Bireyin yalnızlıktan korkarak toplum içinde belli bir toplum ve kültüre bağlı kalarak onun kölesi olmak. Herkes belli bir gruba ayrılmak zorunda kalmıştır. Böylelikle topluluklar oluşturulmuş ve benim toplumumda olmayan bizden değildir anlayışı hüküm sürmektedir. Günümüzde de hale geçerli olan yaşam biçimi budur. Toplum ön planda tutularak bireyin özgürlüğü elinden alınmaktadır. Böylece özgürlük ve eşitlik sınırlandırılmaktadır.

Benhabib kozmopolitanizmi savunarak insanların özgür ortamda dilediği gibi yaşayabilmesine imkân sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu düşünceye benzer olarak Rawls'ın söylediği de benzerdir. Rawls'a göre "bireyler bir şeyi yapıp yapmama konusunda kısıtlamalara maruz kalmadıkları ve bireylerin bir şeyi yapması

ya da yapmaması diğerlerinin müdahalesine karşı korunduğu zaman özgürdürler.”¹⁰⁸
Bu ifade ile bireylerin özgürlükleri insanların haklarının kısıtlanmasının bırakılması ile mümkündür diye biliriz. Benhabib bütün bireyler için saygı ve özgürlük sağlanması gereklidir düşüncesindedir. Bireyin birey olabilme hakkı elinde olmalıdır ki herkes için adil ortamın oluştuğunu görebilelim.

İnsanlar doğar, yaşar ve ölürler. Bütün canlıların sonu aynıdır. Bunu bile bile insanları etnik yapı içinde gruplara ayırmak insanlığın doğasına bir haksızlık gibidir. Bundan dolayı da her insan yaşayacağı alanı sınırlandırmak yerine insanlara daha modern, özgür aynı zamanda maddi ve manevi her alanda yaşamasına uygun olanak sağlanması gerekmektedir. Bunun için Benhabib toplumdaki farklılığın, çeşitliliğin kabul görmesini ve bu çeşitlilik içinde yasaların tekrar düzenlenerek toplumsal yaşama uygun olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Çünkü birey nasıl toplumdan ayrı düşünülemezse yasalar da toplumdan bağımsız düşünülemez. Bunun için Benhabib bireyin toplumda daha özgür olabilmesine imkan sağlanması için bireylerin haklarını koruma altına almaya çalışmıştır. Toplumdaki her bireyin karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörü içinde farklılıklarla beraber yaşamının mümkün olduğunu göstermek istemektedir. Avrupa insan hakları beyannamesinde de insanların eşit, özgür yaşayabilmesi gerekliliğine vurgu yapılmış, ancak bunu gerçekleştirmenin de imkânsız olduğu söylenerek, insanlar için adil ortamın oluşturulmasına katkı sağlanmıştır.

İlkçağlardan günümüze kadar insanların toplum içinde var olabildikleri ve sadece toplum içindeki belli kurallarla yaşayabildikleri açıktır. İnsanları yöneten birileri olmalı ve bu yönetenlerin altında belli çıkarlar uğruna harcanan kimselerin varlığı göze çarpmaktadır. Krallar, devlet başkanları, prensler... Yaşanılan toplum düzeni her zaman onların ön görüleri üzerine kurulmuştur. Bunun sebebi devlet çıkarları bireyin çıkarlarının önüne geçerek bireyin özgür yaşamını ele geçirmiştir. Devlet içinde kendi çıkarlarına, inançlarına göre insanlar belirli gruplara ayrılırlar ve bireyin özgürlüğünden ziyade toplumun özgürlüğü ön plana çıkar. Hatta insan hakları beyannamesinde ki ifade şu şekildedir. “Devlet, yasal olarak yaptırım gücüne sahip tek kurumdur. Liberal devlet anlayışına göre, özgürlük baskının yokluğudur”¹⁰⁹ der.

---

¹⁰⁸ Rawls,2014, S. 77

¹⁰⁹ Ünal, 2001, S. 25

Bu ifadelerden yola çıkarak komüniteryanizm görüşünün hala etkisinin devam ettiğini açıkça söyleyebiliriz. Çünkü bu düşüncede bireyin özgürlüğünün yasal olamayacağını, eğer birey özgürce istediğini yapar ise başkalarının haklarına zarar vereceğini vurguladığını söyleyebiliriz. Bireylerin devletten bağımsız görülmediği ve devletin olmadığı yerde baskının olmaması ile insanların sınırları zorlayarak başkalarına zarar vereceği düşüncesi altında yatan bir ifadedir. İlk olarak bu düşüncenin yanlışlığını Rawls'ın ifadeleri ile söyleyebiliriz. *“Birey özel bir öneme sahiptir ve kendi çıkarlarının peşinden koşan rasyonel bir özne, kendi başına bir amaç olarak kabul edilmektedir.”*¹¹⁰ Benhabib'in de Rawls'ın de dediği gibi bireyi özneler olarak değerlendirip onun haklarının olduğunu, onunda nasıl devletteki toplumların, bütün halkın ortak hakkı olduğunu kabul ediyorsak bireyi de aynı şekilde kabul etmeliyiz. Gelişen ve değişen dünya görüşleri ile insanları toplumdan bağımsız da ele alıyormuş olabilmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Benhabib'in özgür birey görüşüne katılıyorum. İnsanlar dünyada eşit olmalıdır. Hatta bunu yüzyıllar önce söyleyen Diogenes'in haklı olduğunu söyleyebiliriz. Diogenes'e göre kendisini hiçbir kimliğe, kişiliğe gruba ait görmeden yaşama isteğiyle aynı şeydir. Böylece insanlar için eşit, adil, özgür ortamın olması gerektiğini söylemiştir diyerek onun bu görüşünün haklı olduğunu da kabul edebiliriz. İdeal bir dünya için Rawls'ın dediği gibi herkes kimliklerini bir kenarda bırakarak adil ve eşit hakların olabileceği yasalar oluşturulabilmelidir. Rawls insanların kimliklerine, makam ve kuvvetlerine göre ayrıcalıklar tanındığını düşünerek, bunların tamamının bir kenara bırakılarak adaletin, özgürlüğün, hatta evrensel yasaların oluşabilmesine imkan sağlanabileceğini söylemektedir. Şuan herkes kendisi için yasalar çıkarmakta ve çıkarları doğrultusunda özgürlüklerini yaşayabilmektedir. Ama bazı insanlar bundan yoksun bir biçimde hayatlarını sürdürmektedir. Eğer ideal bir yaşam biçiminden bahsedeceksek devlette en üstteki yöneticiden en alttaki vatandaşa kadar herkes kimliklerini, egolarını bir kenara koyarak herkesin eşit ve özgür yaşaması, daha mutlu ve huzurlu bir ortamın nasıl olacağı ile ilgili olarak kararlar verebilmelidir. Ancak buna karşın komüniteryanizm görüşüne göre de insanlar toplum içinde kendini bulabilir. Bireyin özgürlüğünden ziyade toplumun amaçlarına görüşlerine göre yasalar ile adaletin sağlanması düşünülse de ben bu görüşten daha çok bireyin

---

¹¹⁰ Rawls, 2014, S. 63

eşitliği anlayışının önemli olduğunu düşünüyorum. Toplum belli idealler uğruna bir araya gelen insanların düşüncelerinden bahsedilip kabul görülebilir ancak insanın istediği bir yaşam sürdürmesi ve yaşam alanını daraltmadan yaşayabilmesi herkesin hayalidir. Komüniteryanizm de bireyi yaşadığı toplum ile ele almak varken, kozmopolitanizm de ise birey farklı toplum içinde de barına bilme hakkını elde etmelidir görüşü hâkimdir. Kozmopolitanizm sınırları kaldırmayı amaçlamıştır. Tabii ki sınırları kaldırmak dediğimizde bütün yasaları, kuralları inançlarımızı bir kenara bırakmak değildir. Toplum içinde var olan farklı bireyleri ve kültürleri kabullenebilmektir. İnsanlar kendi kültürlerine, geçmişlerine değer yargılarına sahip çıkarak da toplumda birey olmayı başarabilmelidir. Benim görüşüm insanların dünya üzerinde hiçbir madenden ya da değerli taştan değerli olmadığıdır. Dünyaya yaşamak için geliyorsak bunu dilediğimiz gibi mutlu, erdemli, ahlaklı bir biçimde özgürce yaşamayı becerebilmek önemli bir ilke olmalıdır. İnsanların dil, din, ırk gibi düşüncelerini ifade edebilme gibi unsurlar her zaman kısıtlama olmaksızın özgür bir şekilde yaşanmasına olanak sağlanmalıdır. İnsanları bunun gibi alanlarla sınırlandırırız eğer her türlü alanda sınırlandırmış gibi oluruz.

Benhabib de Kant gibi insanların ahlaki olanı seçeceklerine inanmaktadır. Eğer insanlar ahlaki olanı seçip doğru olana yönelirlerse birçok kural ve yaptırımlara gerek kalmadan yaşamlarını özgürce sürdürebilirler. Her insanın özgürlüğü için egolarından, çıkarlarından arınması gerekmektedir. Yaşanabilir bir dünya olması için herkes eşit olmalıdır ki dünyaya ilk geldiğimiz andan itibaren bile eşit şartlarda yaşama başlayamıyoruz. Bireyin her türlü hakkı elde edebilmesi için savaşması gereken bir hal almaya başladı. Aslında insan olmanın verdiği erdem ve özveriyi her birey gösterebilmiş olursa toplumdaki her birey diğerine saygı gösterebilir. Böylelikle bireyin özgürlüğü de toplumun özgürlüğü de aynı anda sağlanabilir. Toplum için oluşturulmuş özgürlük alanı birey içinde oluşturulabilir. Birey özgür düşünce ile istediğini seçebilme, istediği gibi düşünme, istediği gibi giyinebildiği, istediği dili, dini seçebildiği sürece hem erdemli hem de ahlaklı olana yönelebilir. Ama insanların özgürlüğü kısıtlandığı sürece birey de kendisi için özgürlük alanı yaratma adına hırçınlaşacak ve toplumun huzurunu, birliğini, hatta özgürlüğünü kısıtlama yoluna gidecektir. Bunun çözümü için her bireyin yaşayabileceği özgür ve

evrensel yaşam alanları elde etmekten geçer. Birey ne kadar özgür olursa diğer bireyler için de özgürlük o kadar kolay elde edilebilir.

Benhabib kozmopolitanizm görüşü ile bireyin kendisini daha çok geliştirebileceği, farklılıklar içerisinde saygı ve hoşgörü ile daha özgür ortamların olmasına imkan sağlanabileceğini düşünmektedir. Eğer kozmopolitanizm görüşü dünyada hakim olan bir görüş olsaydı şuan daha adil, özgür saygı ve hoşgörü içerisinde yaşayan bir dünya içinde olabilirdik. Fakat ülke çıkarları ve insanların emperyalist düşünceleri yüzünden kozmopolitanizm görüşü dünyada tam olarak kendisine bir yer bulamamaktadır. Benhabib kozmopolitanizm görüşü ile çoğunluk içinde de olsa bireyin özgür olabilmesine olanaklar sağlamaya çalışmıştır. Toplum içindeki bireyi konu almaktadır. Komüniteryanizmden farklı olarak bireyi tek bir gruba ya da devlete bağlı kalmaktan çıkararak, toplum içinde özgür birey nasıl olabilir bunu açıklamaktadır.

İnsanlar için evrensel yasaların mümkün olmadığı konusunda birçok filozofumuz aynı görüşü savunmaktadır. Oysaki herkes için iyiyi istemek, erdemli yaşam sürdürmek gibi amaçlarının olması da göze çarpmaktadır. Eğer ki biz ahlaki olarak erdemli bireyler olmayı başarabilir isek evrensel yasalar ile kozmopolitanizm görüşünü de uygulayabiliriz diye düşünüyorum. Çünkü her birey için önemli olan kendisi için en iyiyi ve doğru olan yaşam biçimi içinde özgür biçimde yaşamaktır. Rawls bireyin özgür olup olmamasının toplum içinde belirlenen yasalar ile olabileceğini ifade etmektedir. Eğer biz toplum içindeki bütün bireylere adil biçimde haklar tanımayı başarabilirsek özgür bir yaşama da ulaşabiliriz. Benim öngörüm kozmopolitanizm görüşünün uygulanmasının zor olmadığıdır. İlk olarak kendi toplumumuzdaki insanlar için eşit haklar tanınmasını başarabilirsek ve bunu en güzel biçimde uygulayabilirsek, daha sonra da bütün insanlar için aynı hakların sağlanması ve adil yaşam sürdürülmesi için çaba harcanabilir. Değişim ilk insanda daha sonra toplumda, sonra devlette başlar. En son ise bütün insanlar için bundan bahsedebiliriz. Ben Benhabib'in de tüm insanlar için özgür yaşamın sunulması için bu görüşe sahip olduğunu düşünüyorum.

KAYNAKÇA

ARİSTOTELES, *Politika I-III*, (Çev: Niyazi Berkes), Maarif Matbaası, İstanbul 1944

BENHABİB Şeyla, *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, (Çev: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999

BENHABİB Şeyla, *Eleştiri, Norm ve Ütopya*, (Çev: İsmet Tekerek), İletişim Yayınları, İstanbul 2005

BENHABİB Şeyla, *Buhran Çağında Haysiyet (Zor Zamanlarda İnsan Hakları)*, (Çev: Barış Yıldırım), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013

BENHABİB Şeyla, *Ötekilerin Hakları (Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar)*, (Çev: Berna Akkıyal), İletişim Yayınları, İstanbul 2006

BENHABİB Şeyla, Judirh Butler, Drucilla Cornell ve Nancy Fraser, *Çatışan Feminizm*, (Çev: Feride Evren Sezer), Metis Yayıncılık, İstanbul 2006

BRUGGER Winfried, “Anayasa Teorisi Olarak Komünteryenizm”, (Çev: Osman Can), *E-akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Mayıs 2002, SS:3

DESCARTES, *Metot Üzerine Konuşma*, (Çev: Atakan Altınörs), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010

EREN Abdurrahman, “Özgürlükler Mekânı Olarak Kamusal Alan”, *AÜEHFD*, Cilt:IX, 2005, SS:3-4,

ERİNCİK Selçuk, *John Rawls’in Siyasal Liberalizminde Din-Toplum İlişkisi* (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2008

GÖÇMEN Doğan, “Modern Felsefede Tabakalaşma, Özgürlük ve Adalet”, “Yoksulluk, Dayanışma ve Adalet” başlığı altında düzenlenen Uluslararası IV. Felsefe Kongresi, Uludağ Üniversitesi 13-15 Ekim 2016, Bursa

HOBBS Thomas, *Leviathan*, (Çev: Semih Lim), Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul 2007

İMAMOĞLU Muhammed İkbâl, Liberal Komüniteryanizmde İnsan, Toplum, Devlet, Divan, *Disiplinler Arası Çalışma Dergisi*, Cilt18, Sayı:7/2013, SS:97-160

İMAMOĞLU Muhammed İkbâl, Liberal Komüniteryanizmin Temel İlkeleri, *İUHFM*, Cilt:LXXII, 2014, SS 571-590

KANT Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, (Çev: Yavuz Abadan, Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No: 113-95, Ajans Türk Matbaası Ankara 1960

KANT Immanuel, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Türkiye Felsefe Kurumu, Çeviri Dizisi: 4, Ankara 1995

KANT Immanuel, *Pratik Aklın Eleştirisi*, Türkiye Felsefe Kurumu, Çeviri Dizisi: 2, Ankara

KARADAĞ Ahmet, “Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme”, *SBF Dergisi*, Sayı: 58-2003, SS 171-195

MACİT M. Hanifi, “John Rawls’ın Haklar Sınıflandırması Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, Sayı:19/2015, SS: 213-222

MACINTRE Alasdair, *Erdem Peşinde, Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, Çev: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001

ÖKTEM Ülker, “Kant Ahlakı”, *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt:18, Sayı:0/2007, SS: 11-22

ÖZDEMİR Gürbüz, “Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi” *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:20, Sayı:1/2013, SS:73-94

ÖZYURT Cevat, “Toplumun Yeniden Düşünmek: Kozmopolitanizm ve Çokkültürlülük”, *VI.Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Ekim 2009, Aydın

PAGE De Henri, “Tabii Hukuk ve Hukuki Pozitivizm”, (Çev: Hamide Uzbank), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:2, Sayı:1/1944, SS:96-126

PLATON, *Devlet*, (Çev: Hasan İlhan), Alter Yayıncılık, Ankara, Haziran 2011

PLATON, *Yasalar*, (Çev: Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Nisan 2007, (Birinci cilt)

PLATON, *Yasalar*, (Çev: Candan Şentuna – Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul Nisan 2007, (İkinci cilt)

PLATON, *Sokrates'in Savunması*, (Çev: Erman Gören), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005

RAWLS John, *Siyasal Liberalizm*, (Çev: Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007

RAWLS John, *Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, (Çev: Mehmet Kocaoğlu), İmaj Yayınevi, Ankara 2014

ROUSSEAU Jean Jaques, *Toplum Sözleşmesi*, (Çev: Ali Alper), Oda Yayınları, İstanbul 2013

SANDEL J. Michael, *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, (Çev: A. Emre Zeybekoğlu), Dost Kitapevi, Ankara 2014

TAYLOR Charles, *Modernliğin Sıkıntıları*, (Çev: Uğur Canbilen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011

TEPE Harun, Betül Çotuksöken, *Sinoplu Diogenes*, Türkiye Felsefe Kurumu, Anadolu'da Felsefeye Yolculuk: 2, Ankara 2015

ÜNAL Şeref, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarının Uluslar Arası İlkeleri)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:89, TBMM Basımevi, Ankara 2001

YÜKSELBABA Ülker, “Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlıları”, *İÜHF*, Cilt:LXVI, S:2/2008, SS 227-272

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	FATMA ELMACI
Doğum Yeri	BURDUR
Doğum Tarihi	20.04.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Bölüm	FELSEFE

İLETİŞİM

Adres	ISPARTA- MERKEZ
E-mail	nisan_1920@hotmail.com